

1 § Ledighet

Andre vice talmannen meddelade att *Josefin Brink* (V) ansökt om fortsatt ledighet under tiden den 16 mars–30 april.

Kammaren biföll denna ansökan.

Andre vice talmannen anmälde att *Ali Esbati* (V) skulle fortsätta att tjänstgöra som ersättare för Josefin Brink.

2 § Anmälan om kompletteringsval till arbetsmarknadsutskottet

Andre vice talmannen meddelade att Vänsterpartiets riksdagsgrupp anmält Ali Esbati som suppleant i arbetsmarknadsutskottet under Josefin Brinks fortsatta ledighet.

Andre vice talmannen förklarade vald *under tiden den 16 mars–30 april* till

suppleant i arbetsmarknadsutskottet

Ali Esbati (V)

3 § Meddelande om information från regeringen

Andre vice talmannen meddelade att *tisdagen den 19 mars kl. 13.00* skulle statsminister Fredrik Reinfeldt (M) lämna information från Europeiska rådets möte den 14 och 15 mars.

4 § Anmälan om inkommet protokollsutdrag från utskott

Andre vice talmannen anmälde att ett utdrag ur prot. 2012/13:29 för torsdagen den 14 mars i ärende om subsidiaritetsprövning av EU-förslag inkommit från finansutskottet.

5 § Anmälan om fördröjda svar på interpellationer

Till riksdagen hade inkommit följande skrivelser:

Interpellation 2012/13:298

Till riksdagen

Interpellation 2012/13:298 Ekonomiska skillnader mellan kvinnor och män

av Hannah Bergstedt (S)

Interpellationen kommer att besvaras fredagen den 22 mars 2013.

Skälet till dröjsmålet är tjänsteresor och sedan tidigare inbokade engagemang.

Stockholm den 13 mars 2013

Finansdepartementet

Anders Borg (M)

Enligt uppdrag

Rikard Jermsten

Expeditions- och rättschef

Interpellation 2012/13:302

Till riksdagen

Interpellation 2012/13:302 En human och effektiv flyktingpolitik av Markus Wiechel (SD)

Interpellationen kommer att besvaras fredagen den 22 mars 2013.

Skälet till dröjsmålet är tidigare inbokade engagemang.

Stockholm den 7 mars 2013

Utrikesdepartementet

Gunilla Carlsson (M)

Enligt uppdrag

Fredrik Jörgensen

Expeditionschef

Interpellation 2012/13:303

Till riksdagen

Interpellation 2012/13:303 Hotad barnsjukvård i Lund av Morgan Johansson (S)

Interpellationen kommer att besvaras den 22 mars.

Skälet till dröjsmålet är redan inbokade engagemang.

Stockholm den 7 mars 2013

Socialdepartementet

Göran Hägglund (KD)

Enligt uppdrag

Marianne Jenryd

Expeditionschef

Till riksdagen

Interpellation 2012/13:310 Digitalkompetens i skolor i små kommuner

av Hannah Bergstedt (S)

Interpellationen kommer att besvaras fredagen den 22 mars 2013.

Skälet till dröjsmålet är sedan tidigare inbokade engagemang och resor.

Stockholm den 4 mars 2013

Utbildningsdepartementet

Jan Björklund

Interpellation 2012/13:315

Till riksdagen

Interpellation 2012/13:315 Friskolereformens effekter

av Jonas Sjöstedt (V)

Interpellationen kommer att besvaras fredagen den 22 mars 2013.

Skälet till dröjsmålet är sedan tidigare inbokade engagemang och resor.

Stockholm den 6 mars 2013

Utbildningsdepartementet

Jan Björklund

6 § Hänvisning av ärende till utskott

Föredrogs och hänvisades

EU-dokument

KOM(2013) 92 till utrikesutskottet

7 § Svar på interpellation 2012/13:270 om våld i nära relationer bland äldre

*Svar på
interpellationer*

Anf. 1 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Meeri Wasberg har frågat mig om jag avser att ta något initiativ med anledning av Socialstyrelsens förslag om handlingsplaner för våld i nära relationer bland äldre.

Jag utgår från att Meeri Wasberg syftar på en del av det förslag till nationell handlingsplan för säkerhetsfrämjande arbete för äldre personer som Socialstyrelsen överlämnade till regeringen år 2011. Ett avsnitt i den föreslagna handlingsplanen handlar om våld och andra brottsliga handlingar mot äldre.

Som komplement till riksdagens övergripande mål för kriminalpolitiken att minska brottsligheten och öka människors trygghet föreslår Socialstyrelsen att det ska införas ett mål som går ut på att alla kommuner år 2015 ska ha upprättat en handlingsplan inom ramen för arbetet med våld i nära relationer. Som förslag till aktiviteter för att uppnå det föreslagna

målet nämns till exempel att sprida det kunskapsstöd som Socialstyrelsen har tagit fram för socialtjänsten, att ta fram ett utbildningsmaterial samt att utarbeta informationsmaterial till pensionärs- och anhörigorganisationer.

Våld i nära relationer är en högprioriterad fråga för regeringen. Förra våren 2012 beslutade regeringen att tillsätta en nationell samordnare mot våld i nära relationer, länspolisöversten Carin Götblad. I hennes uppdrag ingår även våld mot äldre kvinnor och äldre män i nära relationer. Under mandatperioden har regeringen satsat omfattande resurser bland annat för att motverka mäns våld mot kvinnor. De handlingsplaner som beslutades under föregående mandatperiod följs upp med nya insatser.

Ett omfattande utvecklingsarbete har skett de senaste åren inom alla politikområden. I arbetet med att kvalitetsutveckla socialtjänstens arbete med stöd och skydd till våldsutsatta kvinnor lyfts gruppen äldre kvinnor särskilt fram.

Merparten av de åtgärder som Socialstyrelsen föreslog 2011 har genomförts. Exempelvis har Socialstyrelsen tagit fram allmänna råd för socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, vilket även omfattar äldre våldsutsatta kvinnor. Av dessa framgår bland annat att socialnämnden i verksamhet som rör våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld bör sammanställa en handlingsplan som kontinuerligt följs upp och revideras.

Socialstyrelsen arbetar också med att ta fram föreskrifter för arbetet mot våld i nära relationer. Vidare kommer Socialstyrelsen under sommaren 2013 att presentera ett utbildningsmaterial som särskilt ska belysa den specifika problematik som våld kan innebära för kvinnor äldre än 65 år. Materialet ska spridas via länsstyrelsernas utvecklingsledare som ansvarar för det regionala kompetensstödet till kommuner och ideella föreningar inom ramen för regeringens kompetensutvecklingssatsning på området.

Det är förstås viktigt att frågan om våldsutsatthet och stöd till dem som utsatts lyfts fram även inom äldreomsorgen. Ett gott exempel på detta är den utbildning som länsstyrelsen i Stockholm genomförde inom äldreomsorgen under 2011 med hjälp av regeringens särskilda utvecklingsmedel. I utbildningen om våld mot äldre, ”Våga se, våga fråga, våga agera!”, deltog ca 540 personer bland äldreomsorgens personal i Stockholms län.

Den utvärdering av utbildningen som genomförts visar att utbildningen varit en ögonöppnare och att personalens kunskap ökat betydligt. Deltagarna uppger att de har blivit bättre på att uppmärksamma våld och andra övergrepp samtidigt som de har fått ny kunskap om rutiner när det gäller våldsutsatthet.

I förra veckan beslutade riksdagen om ett tillkännagivande, att regeringen under 2013 ska återkomma med en samlad redovisning om vilken strategi man valt för att motverka våld mot äldre. Det avser regeringen att göra.

Jag vill slutligen nämna att jag vid ett möte i höstas med Pensionärskommittén tog upp frågan om våld mot äldre. Vid mötet deltog förutom de fem stora pensionärsorganisationerna representanter för Demensförbundet, Anhörigas Riksförbund och Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige, Sios.

Anf. 2 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret även om jag självklart hade önskat någonting mer konkret från regeringskorridorerna.

Frågan om våld mot äldre och speciellt äldre kvinnor har på olika sätt uppmärksamrats de senaste åren. Det är en fråga som innehåller många dimensioner, allt från våld i hemmet till våld i vården och kränkande beteende till följd av tilltagande demens etcetera.

Det är också en fråga som för många är väldigt svår att ta till sig. Det stämmer helt enkelt inte överens med den föreställningsvärld vi har om hur det ska vara att vara äldre, särskilt inte när det gäller våld i nära relationer.

Under 2012 var våld mot äldre kvinnor Roks fokusområde. En av deras rapporter från 2012 visade att det endast var 100 av de 10 426 kvinnor som sökte stöd hos kvinnojourerna året dessförinnan som var över 65 år. Det motsvarar 1 procent.

Så många som 44 av 71 jourer svarade att de inte mötte några äldre kvinnor alls under den perioden. Och många äldre kvinnor har givit uttryck för att de inte uppfattat att kvinnojourerna var till för dem. De säger sig i stor utsträckning tro att kvinnojourernas verksamhet i stället vänder sig till yngre kvinnor, kvinnor med barn. Ingenting kan vara mer fel. Vi vet att kvinnojourerna finns till för alla kvinnor, oavsett ålder, men informationen är ibland bristfällig.

Tidigare undersökningar har visat att äldre kvinnor som utsätts för våld i första hand vänder sig till sjukvården men att tre fjärdedelar av kvinnorna inte söker någon hjälp alls.

Det är inte heller ovanligt att äldre kvinnor som utsätts för hot eller våld i nära relationer också utsätts för något som skulle kunna beskrivas som en omvänd hedersproblematik som grundas på synen att man ska hålla ihop och att det som händer inom hemmets fyra väggar ska stanna där. Det finns till och med vuxna barn som undrar hur det kan vara möjligt att mamma ska svika pappa nu när han är gammal och sjuk.

Det finns naturligtvis också barn som försöker hjälpa sina mödrar att ta det här svåra steget.

Hur vanligt det är med våld i nära relationer bland äldre i Sverige vet vi inte riktigt. Uppskattningsvis är det mellan 3 och 7 procent i den äldre befolkningen som utsätts för någon typ av övergrepp, enligt Britt-Inger Saveman som är professor i omvårdnad vid Umeå universitet och som forskat om just våld mot äldre.

Socialstyrelsen föreslog, som sagt, i vintras att samtliga kommuner skulle upprätta en handlingsplan för våld i nära relationer bland äldre senast år 2015. Men som vi har uppfattat det har regeringen inte agerat i den frågan. Det framkommer inte heller i statsrådets svar nu, utan det talas i stället mycket om vad andra gör.

Det var med anledning av det här som jag ställde frågan om statsrådet avser att ta något initiativ med anledning av Socialstyrelsens förslag om handlingsplaner för våld i nära relationer bland äldre.

Jag tycker också avslutningsvis att det är lite intressant att notera att statsrådet i sitt svar lyfter fram det tillkännagivande som beslutades här i kammaren i förra veckan, och jag får ändå bjuda på att det är glädjande att statsrådet så tydligt deklarerar att regeringen har för avsikt att följa detta beslut och verkligen återkomma till riksdagen med en samlad redo-

visning om vilken strategi som regeringen har valt för att motverka våld mot äldre.

Anf. 3 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Jag skulle vilja säga att det har skett ett fantastiskt utvecklingsarbete kring våld i nära relationer och också kommunernas arbete på området tillsammans med frivilligorganisationerna i form av kvinnojourer och mansjourer som betyder ofantligt mycket. Det här är ett område som kräver samarbete mellan det offentliga och det civila samhället, för vi vet att många av de kvinnor som är våldsutsatta inte vill söka sig till en myndighet i första hand.

Här är alltså ett samarbete nödvändigt, och den miljard vi har satsat på att utveckla arbetet mot våld mot kvinnor har naturligtvis haft stor betydelse.

Ändå ser vi att det finns mycket kvar att göra. Socialstyrelsens tillsyn visar att våld mot äldre kvinnor sällan uppmärksammas, varken av socialtjänsten eller av kvinnojourerna i tillräcklig utsträckning. Det är alltså ett utvecklingsområde; det vill jag säga.

Det behövs kunskap om den här särskilda problematiken. Det är inte alltid lätt att diagnostisera våld och övergrepp mot äldre. Skador tolkas lätt som åldersrelaterade, att det kan vara fallskador, att arm- och benbrott beror på benskörhet. En äldre kvinna med begynnande demens kan ibland ha svårt att berätta om sitt tillstånd och vad som har hänt.

Det finns alltså en rad problem kring diagnostiserandet, och jag tror att det är det som gör att vi ännu inte kommit längre. Men att regeringen inte har gjort något är inte med sanningen överensstämmande. Det vill jag verkligen framhålla. Vi har gjort en massa saker.

Däremot är det så att vi använder våra myndigheter för att göra mycket av det praktiska arbetet. Så fungerar det, och så har vi byggt upp Sverige. Vi har stora myndigheter som hjälper oss med att exempelvis ta fram utbildningsmaterial, och jag tror att det utbildningsmaterial som kommer nu till sommaren kommer att ha stor betydelse. Det blir en kunskapskälla som är användbar i varenda kommun, och då har vi utvecklingsledarna på plats. De finns i varje län, och de ska jobba mot kommunerna för att förmedla ny kunskap så att kommunerna hjälps i gång med processer. Det är ett mycket effektivt sätt att arbeta.

Man kan sätta upp hur många mål som helst om att saker och ting ska ha hänt då och då, men vi kan inte ställa sådana krav på kommunerna om vi inte samtidigt tillgodoser deras behov av utbildning och av att få hjälp och stöd i de processer som måste till i varenda kommun.

Anf. 4 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Frågan om våld mot äldre är naturligtvis inte ny, och om ledamoten Westerholm hade varit här hade vi kunnat få oss till livs en historiebeteckning om hur frågan om våld mot äldre började lyftas upp någon gång i början av 80-talet och hur utvecklingen sedan sakta men säkert har tagit steg för steg i rätt riktning. Det handlar bland annat om Margareta Winbergs arbete 2001 när hon tog initiativ till Nationellt råd för kvinnofrid och där också frågan om våld och övergrepp mot äldre kvinnor togs upp.

Det är inte så att regeringen inte har gjort någonting, men just när det gäller frågan om att tydligare ta tag i frågan om handlingsplaner ute i kommunerna uppfattar vi att frågan bereds på Regeringskansliet, och den har hållit på att beredas ett tag. Vi uppfattar därför att det är hög tid att ta nästa steg.

När det gäller förslaget som Socialstyrelsen lämnade om att upprätta en handlingsplan måste den frågan släppas loss från Regeringskansliet. Så uppfattar vi det, och det står inte alls i motsats till att det har gjorts en hel del andra insatser.

När det gäller det tillkännagivande som vi pratade om förut är det bra att statsrådet har varit så tydlig med att man ska komma tillbaka med den här strategin om att förebygga våld och övergrepp mot äldre människor.

Vi kan vara överens om att det behövs mer utbildning, och de utbildningsinsatser som har gjorts är bra. Det är ju som så att av de få, får vi ändå säga, kvinnor som söker stöd söker sig många till vården. Därför är det viktigt att man i vården har utbildning så att man just uppmärksammar de här problemen och att man hittar strategier för att möta dem på rätt sätt. De utbildningsinsatser som har genomförts har vi också uppfattat har varit uppskattade, men det behövs mer av den varan.

Jag tror också att det behövs bättre information om kvinnojourernas verksamhet där de behöver få hjälp med att få ut budskapet om att de inte enbart riktar sig till yngre kvinnor, kvinnor med barn och så vidare. Det är nämligen en mänsklig rättighet att kunna få leva tryggt också i nära relationer och kanske inte minst när man blir äldre. Den rättigheten blir i varje fall inte mindre när man blir äldre.

Det är som sagt inte så att regeringen inte har gjort någonting, men vi uppfattar att man behöver få upp tempot i den här frågan också och också i relation till kommunerna. Jag hoppas därför att statsrådet lever upp titeln äldreminister och inte låter den här frågan gå i stå utan verkligen ligger på. Jag uppfattar att det finns en sådan ambition hos statsrådet, så jag är inte avogt inställd.

Vi socialdemokrater anser att det är dags för nästa modiga steg i den här mycket, mycket svåra frågan.

Anf. 5 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Jag skulle vilja säga att vi har gjort ofantligt mycket på det här området, mer än någon tidigare regering. Vi har satsat mer resurser, och vi har haft en mycket ambitiös agenda.

Vi vet också att ska det bli någonting av att vi ställer krav på kommunerna att upprätta handlingsplaner och om det ska bli någonting av de handlingsplanerna, då måste man ha hjälpt kommunerna på traven.

Därför är naturligtvis den nationella vägledningen som vi ber Socialstyrelsen att ta fram och som ska hjälpa både socialtjänstens personal och hälso- och sjukvårdens personal ett nödvändigt instrument för att handlingsplanerna faktiskt ska få någon verkan. Så försöker vi arbeta strukturerat för att det ska ge resultat.

Det är alldeles riktigt som interpellanten uppfattar det att jag har ett personligt intresse av att se till att de här frågorna blir ordentligt genomlysta, att vi får en kunskapsgrund att stå på och att vi sedan kan utföra ett evidensbaserat arbete.

Jag vill dock gärna skicka med att det är viktigt att också det civila samhällets organisationer som är så betydelsefulla i de här sammanhangen försöker marknadsföra sig också mot äldre kvinnor. Vi ser ju att det är så få äldre kvinnor som kommer till kvinnojourerna och att det inte alls motsvarar det behov som finns. Det indikerar att man kanske måste marknadsföra det här på ett tydligare sätt också från kvinnojourernas organisationer, och det hoppas jag ska ske. Så behöver det offentliga och det civila samhället fortsätta att arbeta tillsammans med de här frågorna.

Anf. 6 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Det är alldeles sant att det behöver göras mycket på många håll när det gäller den här frågan. Utbildningsmaterial är på väg. Det har genomförts ett antal utbildningar.

Nationell vägledning – ja, men parallellt med det behöver man ta det här med handlingsplaner gentemot kommunerna. Så uppfattar vi det.

När det gäller frivilligorganisationerna är det också alldeles sant att de behöver göra mer för att marknadsföra sig själva, men de behöver också ha mer hjälp i marknadsföringen, framför allt från kommunerna och kanske också från hälso- och sjukvården. Är det så att man inte tar kontakt själv så måste man få veta att man kan ta den kontakten. Många av kvinnojourerna lever också under väldigt svåra ekonomiska omständigheter och har kanske inte muskler för att kunna marknadsföra sin egen verksamhet på det sättet som statsrådet ger uttryck för.

Där behövs insatser, och det kanske också är någonting att ta med när regeringen ska återkomma med den samlade strategin över vad man ska göra för någonting.

Jag uppfattar som sagt att det finns en ärlig ambition att göra mer och att vara tydligare gentemot kommunerna. Jag hoppas att den här interpellationsdebatten också har lett till att skapa uppmärksamhet kring de här frågorna som är väldigt svåra och som kanske på ett sätt, som jag försökte beskriva tidigare, är ännu svårare när vi kommer till att tala om våld i nära relationer hos just äldre. Det stämmer ju inte så väl överens med vår bild av hur det ska vara att bli äldre och att vara äldre.

Anf. 7 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Tack för debatten! Jag tror också att de här frågorna förtjänar att uppmärksammas på olika sätt, bland annat i interpellationsdebatter, därför att vi behöver öka kunskapen om problemet.

Min förhoppning är ju att genom det utbildningsmaterial som tas fram, informationsmaterialet, vägledningmaterialet – vi har en rad saker på gång – ska kunskapen öka hos professionen så att man också ska kunna ta ytterligare initiativ för att samverka med de civila organisationerna. Att hälso- och sjukvårdens personal har förmågan att känna igen när det är ett våldsrelaterat brott som har begåtts när kvinnan kommer i kontakt med sjukvården är centralt och väldigt viktigt, för det är ofta där som möjligheten till en första upptäckt finns. Att man då kan tipsa om kontakter med socialtjänsten naturligtvis, men också om kontakten med det civila samhällets organisationer är centralt.

Jag kan försäkra interpellanten att det här är frågor som verkligen i allra högsta grad lever i Regeringskansliet. Det har de gjort under lång tid, därav våra stora satsningar på området. Det här kommer vi att åter-

Överläggningen var härmed avslutad.

*Svar på
interpellationer*

8 § Svar på interpellation 2012/13:300 om rätten till personlig assistans

Anf. 8 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Eva Olofsson har frågat mig om jag kommer att vidta fler åtgärder än det pågående uppdraget till Inspektionen för socialförsäringen för att stärka rätten till personlig assistans samt om jag kommer att vidta några åtgärder för att de som förlorar sin assistans från Försäkringskassan får andra insatser så att de kan leva ett självständigt liv.

Jag instämmer i Eva Olofssons uttalanden om personlig assistans och LSS. Det är betydelsefulla reformer som på ett avgörande sätt har förbättrat levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning. Reformerna har också drivits igenom av en borgerlig regering. Det är reformer som vi fortsatt måste värna och vårda. Det handlar om rättigheter, och det är angeläget att hålla fast vid att hanteringen ska vara rättssäker.

Jag ser, liksom Eva Olofsson, problem och utmaningar. Antalet personer som beviljades assistans steg med i genomsnitt ca 800 personer per år 2000–2007. Antalet assistanstimmar per vecka och person ökade, och fortsätter att öka, med i genomsnitt mellan två och fyra timmar per år – från 86 timmar år 2000 till 117 timmar 2012. Utredningen om assistansersättningens kostnader, som tittade närmare på detta, har inte kunnat hitta någon naturlig förklaring till ökningen av antalet assistanstimmar.

Ökningarna av volymerna samt timschablonens utformning har lett till att också kostnaderna för assistansersättningen har ökat. Enbart statens kostnader för assistansen har ökat med i genomsnitt 1,3 miljarder per år räknat från år 2000 – från 5,3 miljarder 2000 till 21,4 miljarder 2012. Totalt beviljades ca 96 miljoner timmar assistans 2012. Jämfört med år 2000 är det en ökning med ca 57 miljoner timmar, eller i genomsnitt 4,8 miljoner timmar per år. Personer som är 65 år och äldre svarar för ca 13 miljoner av dessa timmar.

Det är således kraftiga volymökningar och betydande belopp som vi årligen tillför för att personer med omfattande funktionsnedsättningar ska kunna leva ett bra liv. Det är därför angeläget att pengarna används rätt och att systemet är rättssäkert och har hög legitimitet.

Om kostnads- och volymökningarna beror på att lagstiftaren kraftigt underskattat behoven vid reformens införande och att människor med omfattande funktionsnedsättning bedöms likvärdigt i hela landet enligt lagen kan det vara en rimlig utveckling. Det har dock länge varit känt att rätten till assistansersättning har bedömts olika, först mellan de olika självständiga försäkringskasskontoren och sedan, när Försäkringskassan blev en myndighet, mellan de olika länen. Även den senaste utredningen om assistansersättningen har konstaterat stora skillnader i handläggningen mellan olika lokala försäkringscentrum i Försäkringskassans nya organisation.

Tack vare regeringens kraftfulla åtgärder, som jag tidigare har redovisat här i kammaren i ett interpellationssvar, och ISF:s senaste granskningar sker dock ständiga förbättringar i Försäkringskassans hantering av assistansersättningen. Mitt mål är att det ska bli rätt från början. Det är också av stor betydelse att vi kan minska möjligheterna till överutnyttjande och motverka felaktiga utbetalningar. Fel- och överutnyttjande urholkar legitimiteten i assistansreformen.

Jag kommer att fortsätta att följa Försäkringskassans hantering av assistansersättningen noggrant. Nya mål har beslutats i myndighetens regleringsbrev för 2013. Försäkringskassan ska effektivisera kontrollen av assistansersättningen, effektivisera handläggningen och förbättra utredningarnas kvalitet samt öka kvaliteten och säkerheten i besluten, särskilt i det första beslutet om assistansersättning.

Det är angeläget att Försäkringskassans arbete med assistansersättningen förbättras. Detta för att det ska bli rätt från början. Det gagnar alla, särskilt brukarna som kan känna sig trygga och inte riskerar indragningar på grund av tidigare bristfälliga utredningar.

ISF har regeringens uppdrag att nu ta reda på vilka insatser som personer som blir av med sin assistans beviljas i stället och redovisa det. Det behövs fakta och underlag för att rätt åtgärder ska kunna vidtas.

Anf. 9 EVA OLOFSSON (V):

Herr talman! För ungefär två år sedan, i februari 2011, stod statsrådet Maria Larsson och jag i kammaren och debatterade samma fråga, att människor med omfattande funktionsnedsättningar förlorade sin assistans, att det för många innebar en personlig katastrof när det gällde möjligheten att leva ett självständigt liv och att många andra kände oro. Vad kommer att hända med oss när vi ska ha vår tvåårsomprövning?

Nu står vi här igen. På ett sätt har inget förändrats, men en sak har förändrats. Fortfarande är det hundratals kvinnor och män som förlorar sin assistans. Det som har hänt är att organisationerna för dem som använder assistansen fortsätter att lyfta fram det här som den kanske allra viktigaste frågan ihop med rättslagstiftningen när det gäller bristande tillgänglighet som diskriminering av hela funktionshindersrörelsen.

I våras satt man till exempel som en symbolisk protest i burar här utanför Riksdagshuset för att visa på vilken begränsning det blir när man förlorar assistansen. Man kan bli fånge i sitt eget hem, bli beroende av anhöriga och vänner. Man kanske inte längre kan ha ett eget boende utan får bo i ett gruppboende. Ska man ha möjlighet att utbilda sig, att klara ett jobb med assistans?

Det här handlar ju om en av våra viktigaste reformer, som antogs i politisk enighet. Det handlar om människors möjlighet att leva som de vill, men också om att ha samma möjlighet att delta i samhället, att vara medborgare. Det är en demokratisk fråga och en mänsklig rättighet.

Det som har diskuterats väldigt mycket är de grundläggande behoven, de 20 timmar man ska upp till för att få den statliga assistansen från Försäkringskassan. Det är hjälp med personlig hygien, hjälp med måltider, hjälp med att klä på sig och hjälp med att kommunicera. Man måste känna den man hjälper väldigt bra, och det ska vara stor kontinuitet på grund av just den funktionsnedsättning den personen har.

Det är ju så att Försäkringskassan började skärpa sin bedömning 2007. Det kom sedan också en regeringsrättsdom 2009. Det var högsta beslutande instans som skärpte till det ännu mer. Det här ska försäkringskassorna följa. Det är den berömda domen om att man ska ha integritetsnära grundläggande behov. Kan man föra maten till munnen räknas inte matsituationen in till exempel.

Vi blev i socialutskottet uppmärksammade på det här 2009. Det är alltså ganska många år sedan, och vi har blivit uppvaktade i flera omgångar. Jag tror att statsrådet också har blivit det. Det utgår jag ifrån. När man nu tittar på Inspektionen för socialförsäkringens delrapport *Utfall av beslut om statlig assistansersättning* säger de just detta. Det skedde en förändring, ett trendbrott 2007–2008. Sedan dess har de som nybeviljas assistans minskat med drygt en fjärdedel samtidigt som antalet avslag har ökat med nästan 50 procent. Det blir inte så många i antal, men för de personer som drabbas – när vi nu hör om alla miljontals timmar – är detta oerhört viktigt.

Det svar vi har fått i socialutskottet på frågan om vad som görs nu är att man väntar och ser. Det är samma svar som jag fick för två år sedan. Då skulle man invänta rapporter som skulle komma före och efter sommaren 2011. Nu ska vi vänta ännu längre till oktober 2014, efter valet.

Behövs det verkligen inga åtgärder innan dess, Maria Larsson? Kan inte statsrådet se i ISF:s siffror att människor förlorar sin assistans?

Anf. 10 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Jag håller inte med om att inget har förändrats sedan vi debatterade för två år sedan. Vi har satt i gång ett arbete för att få kunskap om hur det ser ut för människor som har assistans, som genomgår en tvåårsomprövning, i vilken grad de får andra insatser i stället, hur helhetsbilden ser ut. Den kunskapen måste vi ha för att bedöma om det behöver göras några förändringar i lagstiftningen.

För personer som inte bedöms ha rätt till assistansersättning vet vi att det finns andra typer av stöd- och serviceinsatser som de kan få i stället. Det finns andra insatser i LSS. Socialtjänstlagen innebär att kommunerna har ett stort ansvar att stödja personer med funktionsnedsättning också. Insatser enligt socialtjänstlagen kan vara både ett komplement till insats enligt LSS och ges självständigt till personer som inte tillhör målgruppen i LSS.

Den 1 april 2012 hade till exempel 18 200 personer boendestöd. 16 600 personer hade hemtjänst i ordinärt boende, och 4 400 personer hade en bostad med särskild service. 3 700 personer hade personlig assistans via kommunen enligt LSS.

I ISF:s uppdrag ingår att ta reda på vilka insatser som personer som blir av med sin assistans beviljas i stället och redovisa det. Vi måste få en helhetsbild för att kunna bedöma om åtgärder behövs.

Eva Olofsson får det att låta som att varje beslut om att en person ska bli av med en assistanstimme vid en tvåårsomprövning grundar sig i en felaktig bedömning. Så kan man inte resonera. Det kan också vara så, Eva Olofsson, att den första bedömningen inte vilade på en rättssäker grund och att det har funnits skäl att ompröva bedömningen vid tvåårsomprövningarna. Därtill syftar tvåårsomprövningarna till att be-

döma behoven utifrån nuvarande situation. Blir det fel första gången behövs det naturligtvis en korrigerings.

Låt mig få ge några siffror – det kan bli många siffror. Ett stort antal personer som lämnar in nyansökningar beviljas assistansersättning varje år. Inflödet är ungefär tusen personer per år. Eva Olofsson får det att låta som att personer inte längre får assistans. Så är inte fallet. Antalet beviljade timmar fortsätter att öka.

Vid omprövningsbeslut, den så kallade tvåårsomprövningen, är det vanligaste resultatet att personer beviljas fler timmar. År 2011 minskade antalet timmar för 800 personer men ökade för 2 600 personer vid tvåårsomprövningarna. För 1 100 personer var timmarna oförändrade.

Det här tyder på att det görs ett rejält arbete vid tvåårsomprövningarna. Tvåårsomprövningarna har inte skett tidigare i den utsträckning det var tänkt från början när reformen infördes. Försäkringskassan har inte alltid hunnit med. Nu görs en prövning, och vår fråga är om den sker på ett likartat sätt överallt. Har Försäkringskassan uppnått ett större mått av rättssäkerhet med hjälp av de hjälpmedel vi har ställt till Försäkringskassans förfogande och deras eget utvecklingsarbete som vi bland annat har uppmanat dem till? Kunskapsläget måste finnas på bordet innan man kan bestämma sig för hur man ska gå vidare.

Anf. 11 EVA OLOFSSON (V):

Herr talman! Kunskapsläget måste finnas på bordet. Kunskap är alltid bra. År 2008 skedde trenderbrottet, och 2009 slog funktionshindersrörelsen larm. År 2014 ska det finnas ett kunskapsläge som man ska utgå från. Det handlar om fem eller sex år. Det är lång tid för de hittills tusentals människor som har förlorat assistans. Det är lång tid för att skaffa sig kunskapsunderlaget. Att då tala om ett kraftfullt agerande är att ta i – ett snällt ord.

Statsrådet talar om att få hjälp på annat håll. Innan jag ställde min interpellation var jag i kontakt med rätt många människor. FUB har lämnat en förfrågan till landets olika kommuner där olika saker lyfts fram. Statsrådet har inte svarat på frågan om något ska göras för att se till att de som inte får assistans får rätt insatser. Hemtjänst är inte samma sak som att få personlig assistans. Med hemtjänst kan man inte leva ett självständigt liv på det sätt man kan med personlig assistans.

Många gånger läggs den striktare bedömningen över på kommunerna. Det finns en stor oro i kommunerna att när man talar om kostnader på statlig nivå låtsas man inte om att kostnaderna ramlar ned på kommunerna i stället. När en person inte kan bo i egen lägenhet blir det inte speciellt billigt att bo i ett gruppboende med personal i stället. Det som händer i kommunen är att en person får hemtjänst i stället. Det blir något helt annat.

Jag instämmer i Maria Larssons synpunkt att det är dags att se över timschablonen. Kommunerna går inte runt på den, och kooperativ och seriösa mindre företag har svårt att gå runt. Men riskkapitalbolagen går runt, och även de som inte är helt noga går runt. De gör till och med mångmiljonvinster. Det handlar om anställningsförhållanden där personal utnyttjas. Då blir det mycket billigare. Timschablonen måste vi titta på.

När vissa nu får personlig assistans enligt LSS i kommunerna blir det fråga om lägre timpenning. En del har börjat slå larm, till exempel Brukarkooperativet Jag. Brukarkooperativet Jag har konstaterat att de inte har råd att ta emot sådana som kommer från kommunerna som tidigare har haft statlig assistans och som nu väljer kooperativet. Det är viktigt att titta på vad som händer och vilken hjälp människor får i stället. Det kan man göra genom att diskutera dessa problem med bland annat SKL, som jag vet att regeringen gör ofta. Vänta inte till efter valet 2014.

Sedan var det frågan om grundläggande nära behov. Försäkringskassan har tolkat begreppet integritetsnära behov mycket striktare. Det har man också gjort i regeringsrättsdomen. Det innebär att den som tidigare var beroende av personlig assistans kunde få en individuell bedömning utifrån funktionsnedsättningen men att det nu sker en striktare bedömning.

Jag tänker på Wenche Willumsen, som själv är beroende av personlig assistans. Det anses inte vara integritetsnära att ta på sig ytterkläderna. Men hon säger att hon lider av bristande rörlighet med en hand som är krokig och förlamad. Att ta på sig ytterkläder, vantar och så vidare blir intimt för henne. Men det kommer inte att räknas.

Är ministern beredd att göra något när det gäller att ändra synen på integritetsnära behov, eller delar ministern den syn som finns i dag hos Försäkringskassan och Regeringsrätten? Är ministern beredd att ta upp diskussionen med SKL eller titta på något före 2014 så att människor kan få rimlig hjälp?

Anf. 12 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Det är bra att höra att också Eva Olofsson tycker att det är viktigt att skaffa sig fakta och kunskap för att veta hur helhetsbilden ser ut. Frågan är om de som har att tolka lagstiftningen, Försäkringskassan och Högsta förvaltningsdomstolen, har gjort en tolkning som gör att det finns anledning att ändra lagstiftningen. Vi kan inte ifrågasätta deras tolkning; de har att tolka lagen. Vår uppgift är att ta reda på hur tolkningen faller ut och om det finns anledning att ändra på något. Det är därför det är så viktigt att ta reda på hur utfallet blir – men inte enbart på enskild nivå utan på helhetsnivå för hela gruppen.

Det här ska vara ett rättssäkert system. Det är där som det har brustit så mycket. Behandlingen har varit så olika beroende på var man har bott i landet. Det är inte acceptabelt, och det är det som vi försöker komma till rätta med nu.

Ja, det tar lång tid. En sådan undersökning innebär att granska akter och titta på enskilda personers möjlighet att få hjälp med det man behöver hjälp med.

En del av det kan rymmas inom den statliga uppgiften enligt LSS. Annat kan rymmas inom kommunernas uppgift. Det är vad vi behöver se. Att kategoriskt säga att allt som ramlar ned på kommunerna ramlar fel kan man inte göra. Lagstiftningen anger en uppdelning.

Det kan ha varit så att uppdelningen gjordes fel vid den första prövningen och att en omfördelning ska ske. Men det vet vi inte med säkerhet. Det vi fortfarande vet med säkerhet är att rättssäkerheten behöver öka ytterligare. Oliketerna är påfallande beroende på var man bor i landet. Det är otillfredsställande.

Ett förbättringsarbete har gjorts, och mer behöver göras. Aktgranskningen tar tid, och att ISF:s uppdrag av den anledningen måste fortsätta är viktigt.

Det som ISF nu kommer att göra är bland annat att ha kontakt med brukarorganisationerna för att inhämta deras synpunkter. Det är väldigt viktigt att vi får in deras synpunkter i ISF:s utredning för att konstatera läget.

Finns det skäl att ändra lagstiftningen? Eller är det så att vi nu har fått en mer rättssäker tillämpning, som också är vad lagstiftaren från början avsåg? Det är vad vi söker svaret på.

Det är därför som det är viktigt att göra utredningen i botten.

Anf. 13 EVA OLOFSSON (V):

Herr talman! Det är självklart att vi inte kan överpröva rättsväsendet och att vi inte kan säga till Försäkringskassan: Tolka inte si utan så. Jag håller med om det.

Det är därför Vänsterpartiet och funktionshindersrörelsen kräver en förändrad lagstiftning och ett förtydligande där man har en annan helhetssyn på personlig assistans och inte tittar uppdelat på varje moment och räknar ihop så att personen inte får assistans fastän helheten säger att den borde ha det.

Man har också skärpt vad som är privat och integritetsnära. Ministern undviker att säga någonting om skärpningen. Jag ställde en väldigt tydlig fråga. Delar ministern den syn som Försäkringskassan har sagt är okej?

Vi i Vänsterpartiet tycker inte att det är okej, och funktionshindersrörelsen tycker inte att det är okej. Därför kräver vi en förändring av lagstiftningen. Det skulle jag gärna vilja ha svar på.

Det är inte bara fråga om rättsäkerhet. Det kan vi inte säga något om. Det kan jag hålla med om. Men vilken nivå ska assistansen ligga på? Det är vad det handlar om.

Om man ska göra likadant i hela landet är det viktigt att veta om man ska göra likadant med striktare bedömningar som gör att det blir svårare att få assistans eller om man ska göra likadant där man tar hänsyn till individens bedömning av den privata integriteten, vad som är personligt och privat och har en helhetssyn.

Det tar väldigt lång tid. Det har betydelse om det tar sex år. Det är tusentals människor som drabbas och får sina liv begränsade. Det måste väl gå att få ett svar på frågan om ministern är villig att göra något före 2014 mer än att se till att första prövningen blir bättre, som är en uppfattning som vi kan dela.

Är ministern villig att ta kontakt med SKL och fundera på vad som egentligen händer under den här tiden med dem som ska få insatser från kommunerna, eller ska det bli en valrörelsefråga?

Anf. 14 Statsrådet MARIA LARSSON (KD):

Herr talman! Eva Olofsson säger: Vi vill ha en förändrad lagstiftning. Det gör man innan man varit beredd att ta in den kunskap som vi nu eftersöker. Det är skillnaden mellan oss två. Jag tror alltid att man behöver ha kunskapen på bordet innan man bestämmer sig för vilket vägval man ska ha.

Jag skulle önska att vi redan hade haft ett bättre samlat kunskapsunderlag. Vi har inte det. Vi har fått tydliga indikationer på att det tar tid att ta fram.

Det är väldigt tryggt att veta att brukarorganisationerna kommer att kunna delge sina synpunkter till ISF:s utredning. De synpunkterna är av allra största vikt.

Jag har stor förståelse för den oro som många personer som har omfattande funktionsnedsättningar kan känna och också deras anhöriga. Det gäller inte minst när de märker att antalet personer som får minskat antal timmar ökar.

Till dem skulle jag vilja säga att de som har en assistansersättning där de har en funktionsnedsättning och behov som är i överensstämmelse med det som sägs i lagen och dess intentioner har ingen anledning att känna oro. Men vi vill och måste också komma åt det som är fusk och överutnyttjande. Därav våra åtgärder.

Eva Olofsson tog också upp de goda villkoren för en del assistansbolag. Vi vet att det finns en fördelning mellan den kommunala verksamheten och en del privata bolag. Vi kommer att titta över timschablönens utformning som gynnar privata utförare.

Vi har en rad saker på gång, men det tar tid. Jag beklagar det. Jag skulle önska att vi kommit längre. Men vi måste ha kunskap. Annars är risken att vi ordinerar fel medicin.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 2012/13:284 om framtiden för den statliga förvaltningspolitiken

Anf. 15 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Meeri Wasberg har frågat mig vilka initiativ jag avser att ta för att förbättra möjligheten att ge rätt service eller tjänst i rätt tid och på rätt plats.

Regeringen har i den förvaltningspolitiska propositionen *Offentlig förvaltning för demokrati, delaktighet och tillväxt* (prop. 2009/10:175) framhållit att utgångspunkten för myndigheternas service ska vara en likvärdig tillgång till service för alla. Regeringens förvaltningspolitik bygger på att myndigheterna i stor utsträckning själva, utifrån de mål för verksamheten som riksdagen och regeringen fastställer, avgör hur den egna verksamheten ska organiseras för att på bästa sätt tillgodose medborgares och företags behov.

Regeringen säger också i den förvaltningspolitiska propositionen att man ska ta ställning till om det behöver ställas tydligare krav på service och tillgänglighet på myndigheterna. För att ge underlag till ett sådant ställningstagande har Statskontoret på regeringens uppdrag tagit fram ett samlat underlag om myndigheternas service i samverkan. Statskontoret pekar i sin rapport *Service i medborgarnas och företagens tjänst* på frågor som behöver utredas och utvecklas för att stödja myndigheternas lokala service i samverkan. Detta underlag bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Utöver att fråga mig om myndigheternas service berör Meeri Wasberg en del frågor om korruption och yttrandefrihet för statsanställda. När det gäller dessa frågor vill jag, liksom tidigare, framhålla att regeringen satsar 5 miljoner kronor årligen 2013–2016 för att fortsatt främja värdegrundsarbetet i den statliga förvaltningen. Regeringen har beslutat att inrätta en värdegrundsdelegation. Delegationens uppgift är att i samarbete med andra aktörer inom statlig förvaltning bidra till att uppfylla regeringens delmål att de statsanställda ska ha kunskap om och förståelse för de grundläggande värden i statsförvaltningen och rollen som stats-tjänsteman. Verksamheten inriktas mot aktiviteter, skrifter och andra utåtriktade insatser. Målgruppen är myndighetschefer, fackliga företrädare och anställda vid statliga myndigheter.

Frågan om korruption berörs även i den granskning av myndigheternas arbete mot korruption som Riksrevisionen nyligen publicerat. Regeringen avser i sedvanlig ordning att återkomma till riksdagen i juni med anledning av den granskningen.

Anf. 16 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för svaret, och tro mig, jag är glad över att få debattera denna fråga med någon som åtminstone verkar bry sig om hur det står till med arbetet inom staten.

Som framgår av min interpellation ställde jag en fråga i slutet på förra året, då vi alla kunde se hur trycket på våra statliga myndigheter ökade både på grund av fler och mer komplicerade uppgifter men också på grund av att det är just våra statstjänstemän som tvingas möta enskilda människors frustration i pressande situationer, allt oftare med hot och våld som följd. Den bilden skiljer inte så mycket nu några månader senare.

Det finns helt uppenbara behov av att uppgradera de demokratiska värdena i statsförvaltningen, men tyvärr verkar åtgärderna lysa med sin frånvaro. Det handlar inte minst om synen på statens uppgift och i förlängningen av detta synen på dem som är satta att utföra densamma.

Krus hade sedan 2009 haft uppdraget att stödja och samordna myndigheternas arbete med strategisk kompetensförsörjning. Krus lades ned vid årsskiftet, och det fanns inte någon ny verksamhet fanns på plats.

Som jag skriver i min interpellation fick jag bland annat svaret att ”Regeringen förbereder tillsättningen av en värdegrundsdelegation.” Nu har detta i detta justerats till att ”regeringen beslutat att inrätta en värdegrundsdelegation”. Men arbetet har vad jag förstår ännu inte kommit i gång.

I övrigt lade man tillbaka frågan i knäet på myndigheterna själva. Det är klart att det ligger ett stort ansvar på myndigheterna. Men det är också en fråga om vilka förutsättningar som de tillåts verka under.

Det känns tungt att konstatera att de av oss som är och vill kunna vara fortsatt stolta över svensk statsförvaltning, som enligt regeringens hemsida håller världsklass, faktiskt har anledning att känna en viss oro.

Ingen av oss, inte heller statsrådet, tycker att det känns bra när vi tar del av rapporter om misstänkta mutbrott, om hur anställdas yttrandefrihet som naggas i kanten och om hur det blir lägre i tak. När jag skrev interpellationen hade Arbetsförmedlingens medarbetarundersökning nyligen presenterats och var då den senaste i raden av oroande signaler.

I sitt tidigare svar beskriver statsrådet hur viktigt det är att förvaltningen arbetar innovativt och att det för detta ändamål har tillsatts ett nationellt råd.

Statsrådet får ursäkta, men det har sedan länge funnits en uppgift som ingår i varje statstjänstemans arbete, nämligen att ständigt påpeka behov av förändringar och förbättringar. Men när det blir lägre i tak och den som påtalar brister betraktas som kritiker snarare än som kompetent tjänsteman faller ord om innovativt arbete som utsäde på hälleberget.

När höga chefer klagar för medarbetarna att det är frivilligt att arbeta här innebär det något mer än de uttalade orden. Det är ett underliggande hot om att man bör hålla sig på mattan, inte ifrågasätta, inte kritisera etcetera. På det sättet kvävs innovationskraften effektivt, och politiken ges inte heller möjlighet att ta del av de förslag till förändring som syftar till en bättre service till medborgarna. Staten borde som arbetsgivare föregå med gott exempel på den svenska arbetsmarknaden, inte minst för demokratins och rättssäkerhetens skull.

Arbetsplatser där medarbetarna mår bra, känner stimulans i arbetsuppgifterna och uppmuntras att påverka gör helt enkelt ett effektivare och bättre jobb. Därför är jag trots allt bekymrad över att statsrådet inte har för avsikt att ta några ytterligare initiativ för att våra statliga tjänstemän ska kunna få bättre förutsättningar annat än de ständiga utredningar och tillsättanden som ska göras.

Anf. 17 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Vi ska komma ihåg att vi i staten har ungefär 220 000 anställda, och vi har uppemot 400 myndigheter, varav många kanske är små, men ändå. Det är klart att det finns många olika uppfattningar om arbetssituationen. Det pågår också ständigt omorganisationer och förändringar på olika håll i statsförvaltningen, och det skapar i sin tur självklart oro.

Lyfter man blicken och ser i ett helikopterperspektiv ser vi att det finns ett högt förtroende för statsförvaltningen hos medborgarna. Man har en stor tilltro till statsförvaltningen. Vi har en god arbetsmiljö och nöjda medarbetare. Därmed är inte sagt att det inte finns problem eller att det inte finns behov av att ständigt jobba med att både vidmakthålla det höga förtroendet och de goda omständigheterna och att också förbättra där det finns brister.

Varje statsråd och departement har ansvar för sina myndigheter. Jag har ansvar för de mer generella frågorna. Jag kan försäkra Meeri Wasberg om att vi jobbar intensivt med att både vidmakthålla det höga förtroendet och att utveckla statsförvaltningen. Då handlar det inte bara om att utveckla de ekonomiska styrmedlen. Vi har ju löne- och prisomräkningar som sätter en viss press på myndigheterna att vara effektiva varje år som går. Vi ska inte sticka under stol med att det också skapar en press på medarbetarna, men det är något som vi sammantaget ändå anser vara klokt ur skattebetalarnas synpunkt.

Vi jobbar också exempelvis med värdefrågorna. Vi hade Krus som ett instrument. Då jobbade vi framgångsrikt med att ta fram bra material. Vi kände dock att den strukturen inte riktigt fungerade – det blev en för liten myndighet, helt enkelt – och därför har vi skapat en ny och smidigare struktur som ska dra i gång sitt arbete alldeles strax. Vi har på gång att

utse dem som ska ingå i den delegationen. De kommer delvis att fortsätta med det som Krus har gjort och använda det materialet men också initiera aktiviteter för att förnya arbetet med värdefrågorna.

Tanken är sedan att varje myndighet och varje myndighetschef i sin tur ska jobba med detta. Då ingår bland annat de frågor som Meeri Wasberg tar upp om högt i tak och ett bra klimat mellan ledning och anställda. Sedan ska man komma ihåg att medarbetare och chefer ibland har olika uppfattningar. Det viktiga är att man löser det på ett bra sätt och inte använder vare sig härskartekniker eller felaktiga personalpolitiska instrument. Men självklart kan det finnas konflikter ibland, och det måste man också kunna inse och hitta bra sätt att lösa.

Den övergripande bild vi får när vi gör mätningar är att vi har ett bra förtroende för statsförvaltningen. Jag kan också informera om att vi varje år har en dialog med exempelvis de fackliga organisationerna, där vi lyfter fram frågor som de upplever som viktiga och som vi upplever som viktiga, och sedan tar vi med oss synpunkter att jobba vidare med. Bland annat har man tagit upp frågorna om högt i tak på arbetsplatsen.

Vi kan inte på de generella mätningarna se att detta skulle vara ett generellt problem i statsförvaltningen, men därmed är inte sagt att det inte finns enskilda chefer som kanske inte fullt ut betar sig som man skulle önska och kanske säger fel saker. Det måste varje myndighetschef ta itu med på olika sätt.

Jag upplever sammantaget att man jobbar med frågorna. Jag vet också att det finns mycket aktiviteter för att skapa ett bra klimat och bra förutsättningar för de anställda. Men jag tror som sagt inte att man kan säga att den statliga förvaltningen generellt sett lider av stora problem, även om därmed inte är sagt att det inte finns utmaningar. Det finns anledning att jobba vidare på många olika områden.

Anf. 18 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Det är nog alldeles sant att den statliga förvaltningen inte lider av stora problem, men jag kan ändå känna en viss oro. Om man inte från regeringens sida tar tag i de här frågorna och arbetar kontinuerligt med dem finns ju en risk för att förtroendet kommer att raseras.

Det kan vara tillräckligt allvarligt om förtroendet raseras för enstaka större myndigheter, för det drar ned förtroendet även för andra. Det är värt att reflektera över.

Du nämner att ni försöker hitta en smidigare struktur för det arbete som utfördes i Krus. Det kanske är bra. Vi får bara hoppas att det inte dröjer alltför länge innan den nya värdegrundsdelegationen kommer i arbete. Vi får också hoppas att den får goda förutsättningar att göra ett bra arbete tillsammans med myndigheterna.

När det gäller statstjänstemannarollen i stort skulle jag vilja peka på att internutbildningen i många myndigheter har blivit kortare, mer snuttifierad och mer fokuserad på de enskilda regelverken och förändringar i dem snarare än på det bredare perspektivet som handlar om statstjänstemannarollen i grunden.

Det har blivit populärt att tala om lean. Jag vågar påstå att idén att varje statlig tjänsteman varje dag i sitt arbete ska kunna påtala behov av förändringar och förbättringar för medborgarnas bästa är verklig lean när vi talar om det i ett tjänsteperspektiv. De lagar och regler som våra tjäns-

temän har att förhålla sig till är att jämföra med de skruvar och muttrar som finns på en bilfabrik.

När det gäller arbetsmiljön finns det inget generellt att säga för alla myndigheter, men låt mig nämna ett exempel. Jag såg häromdagen en uppgift om att det var nästan 450 statstjänstemän som under den senaste femårsperioden fått en beviljad arbetsskada på grund av personskada. Många av dessa skador handlar om hot och våld. Det är nästan två statstjänstemän i veckan. Det är väldigt mycket, tycker jag, även om vi i relation till dessa två har en stor numerär övriga anställda. Det är dock för många för att man ska kunna vara nöjd över arbetsmiljön.

När det gäller ledarskapet vill jag säga att vi naturligtvis har många duktiga chefer inom staten. Vi har också en del som kanske inte utför sitt ledarskap på allra bästa sätt. Jag förstår att varje statsråd har ansvaret för myndigheterna inom sina respektive specialområden, men utifrån Stefan Attefalls roll att jobba med den övergripande statliga personalpolitiken och förvaltningspolitiken tycker jag att det skulle vara intressant att få en reflexion över vilka värden i ledarskapet inom staten som kan vara viktiga att framhålla. Det tycker jag skulle vara intressant.

Det är som sagt alltid medborgarna som står i yttersta fokus för våra statliga tjänstemän och deras yrkesutövning. Därför hoppas jag att en viktig del i värdegrundsdelegationens arbete kommer att vara just möjligheten för statstjänstemän att i sitt dagliga arbete påtala behovet av ständiga förbättringar. De förbättringar som de ser syftar naturligtvis till att gagna medborgarna på bästa sätt.

Anf. 19 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Vi jobbar mycket med att skapa ett ännu mer innovativt arbetsklimat i statsförvaltningen. Vi måste både använda skattebetalarnas pengar på ett smartare sätt och öka och förbättra servicen till medborgarna. Både ny teknik och nya arbetsmetoder ska användas i det syftet.

Det innovationsråd som vi har tillsatt, som leds av Försäkringskassans generaldirektör Dan Eliasson och ska lämna sin slutrapport till sommaren, har till uppgift att identifiera vad det är i våra strukturer, regelverk, styrinstrument och lagar som gör att vi inte är tillräckligt innovativa och hur vi kan underlätta ett innovativt arbetsklimat. I det ligger bland annat att medarbetarna ska vara engagerade i detta.

Linjesystem av olika slag i produktionsprocessen bygger på att varje medarbetare ska peka på vad som kan bli bättre och vad som kan förändras. Hela det arbets sättet bygger på att man involverar alla anställda i en ständig diskussion om kvalitetsförbättring och arbetssituation för de anställda.

Det pågår ett arbete och en utveckling som gör att man mer och mer lyssnar in och försöker engagera medarbetarna.

Det kräver av mellanchefer att de ska vara på alerten och duktiga ledare. Det är en stor utmaning. Jag vet att man på många myndigheter jobbar med hur man kan utveckla ledarskapet.

Vi ska dock komma ihåg att vi har en ordning där fristående myndigheter har en stor möjlighet att själva utforma verksamheten utifrån budgetramar, lagar och riktlinjer. Det innebär att de också har ett stort ansvar när det gäller arbetsgivarfrågorna, hur man hanterar många personalpolitiska frågor.

Här har vi konstruerat Arbetsgivarverket som är en statlig myndighet som styrs av de andra myndigheterna och som har dialog med de fackliga organisationerna. Mitt intryck är att det finns en bra dialog med de fackliga organisationerna och ett bra samarbetsklimat i statsförvaltningen mellan de fackliga organisationerna. Det är ett sätt att kanalisera där det finns missnöje och olika problem.

Jag vet att det finns ett växande problem med hot mot enskilda tjänstemän, speciellt inom vissa myndigheter. Det gäller även i kommunerna. Det är en speciell problematik som man jobbar mycket med. Det är dock inte helt enkelt, för samtidigt vill vi vara tillgängliga och medborgarnära så att människor kan nå de offentliga tjänstemän som de vill nå.

Värdegrundsarbetet handlar mycket om att inpränta i varje statstjänsteman, både den enskilda tjänstemannen och den högsta chefen, att vi är en del av demokratins infrastruktur. Det handlar om att verkställa politiska beslut, att behandla människor på ett rättssäkert och likvärdigt sätt och inte särbehandla, att respektera varje enskild människa och att hålla med skattebetalarnas pengar. Vi måste ständigt påminnas om vem vi är till för. Vi är inte till för oss själva, utan vi är till för medborgarna och för de företag vi ska ge besked till om olika tillstånd och så vidare.

Det är ett viktigt arbete som Värdegrundsdelegationen kommer att intensifiera, och jag räknar med att man kommer i gång med sitt arbete under våren.

Anf. 20 MEERI WASBERG (S):

Herr talman! Vi får hoppas att man kommer i gång under våren; det vore trevligt.

Statsrådet säger många bra saker. Det är kanske inte så konstigt, för i grunden handlar det statliga uppdraget om att ge medborgarna god service. Vad som är god service kan man givetvis ha olika uppfattning om, men i grunden tror jag att vi är överens, och det känns bra.

Det är sant att våra statliga myndigheter är fristående och självständiga och har ett stort eget ansvar. Men som jag nämnde tidigare handlar det också om vilka förutsättningar de tillåts att verka under. Det handlar om de lagar och regler som finns och om vilken budget de har.

De handlar också och om de dialoger de enskilda statsråden har med sina respektive myndighetschefer. Det kan sätta tryck och press, vilket kanske gör att ledarskapet ibland brister också på den högsta nivån. Man brukar ju tala om att man måste städa trappan uppifrån. Brister det uppifrån har det en tendens att falla nedåt i organisationen, och mest utsatt blir den enskilda tjänsteman som sitter längst ned och möter den enskilda medborgaren och kanske måste ge denne ett svårt besked.

Jag hoppas att frågan om framtiden för den statliga förvaltningspolitiken inte förpassas till några utredningarnas minneslunder utan att det verkligen är en fråga som ligger på regeringens bord. Jag vill åter skicka med att det är viktigt att inte låta det innovativa arbete som varje enskild statstjänsteman kan bidra med falla på hälleberget.

Anf. 21 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Jag tackar Meeri Wasberg för diskussionen. Jag tror att vi är ganska överens om hur viktiga dessa frågor är. Jag hävdar bestämt att jag är engagerad i dessa frågor. Jag tycker att de är intressanta och

viktiga. Jag ser det inte bara som ett sätt att hushålla med skattebetalarnas pengar och få en effektiv styrning utan också, som sagt, som en del av demokratins infrastruktur.

Jag tror att en fördel vi har i Sverige och andra nordiska länder jämfört med i exempelvis södra Europa är att vi har en hög tilltro till den offentliga förvaltningen. Det innebär både att demokratiskt fattade beslut verkställs och att människor litar på att det myndigheterna säger är någorlunda korrekt. Man är självklart missnöjd ibland, men sammantaget känner man sig någorlunda sjyst behandlad. Det är en viktig känsla för medborgarna.

När det krackelerar och förtroendet förloras tappar man all möjlighet både att reformera en ekonomi som har problem och att få in skattepengar.

En väl fungerande offentlig förvaltning är en viktig del i demokratin. Därför är också varje enskild statstjänsteman en del i det jag kallar demokratins infrastruktur.

När jag träffar myndighetschefer och generaldirektörer, vilket jag gör minst en gång per år, när jag träffar de fackliga organisationerna och när jag är ute på konferenser och talar om förvaltningspolitik understryker jag hur viktig varje enskild statstjänsteman är och hur viktigt det är att vi har fokus på rätt saker, det vill säga att tjäna våra medborgare och de företag som behöver våra tjänster och se till att systemet fungerar väl för att bibehålla det höga förtroende som statsförvaltningen har i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 2012/13:295 om vinstutdelning i de allmännyttiga bostadsföretagen

Anf. 22 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Amineh Kakabaveh har frågat mig dels vilka åtgärder jag avser att vidta för att begränsa vinstutdelningen i de allmännyttiga bostadsföretagen, dels vad jag avser att göra för att säkerställa att vinsterna stannar i bolagen och kan användas för att producera nya bostäder.

Som Amineh Kakabaveh mycket riktigt påpekar regleras frågan om värdeöverföringar från allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag i den lag som trädde i kraft den 1 januari 2011. Möjligheterna till aktieutdelning är begränsade, men det finns vissa undantag, till exempel om överskottet används för sådana åtgärder inom ramen för kommunens bostadsförsörjningsansvar som främjar integration och social sammanhållning eller som tillgodoser bostadsbehovet för personer för vilka kommunen har ett särskilt ansvar. I proposition 2009/10:185 gavs några exempel på detta.

Samtidigt konstaterade regeringen att exemplen inte var avsedda att vara uttömmande utan att det är angeläget att kommunerna har utrymme att utgå från lokala behov. I stora företag med god ekonomi kan det bli aktuellt med vad som kan uppfattas som stora belopp, men ofta finns det då också stora behov.

Prot. 2012/13:79
15 mars

*Svar på
interpellationer*

Amineh Kakabaveh har gett exempel på en del av de åtgärder som de aktuella kommunerna har sagt sig att de ska använda pengarna till. Jag har inte för avsikt att uttala mig om huruvida dessa kommuner gör rätt eller fel, utan här måste det dels växa fram en praxis, dels måste tiden gå för att det ska vara möjligt att göra en analys och bedömning av hur den nya lagstiftningen fungerat i sina olika delar.

Länsstyrelserna och Boverket ska löpande följa de allmännyttiga och kommunala bostadsföretagens utveckling och roll på bostadsmarknaden. I det ingår också att redovisa de uppgifter om värdeöverföringar som enligt 6 § lagen (2010:879) om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag varje år ska lämnas till länsstyrelsen.

För 2011 har enligt Boverket 62 procent av bostadsbolagen inte gjort någon värdeöverföring, 33 procent av bostadsbolagen har gjort värdeöverföringar med tillåtet belopp och för 5 procent av bostadsbolagen överstiger värdeöverföringarna tillåtet belopp. För räkenskapsåret 2010 var det 18 procent av bostadsbolagen som lämnade otillåtna utdelningar.

Eftersom lagen trädde i kraft så sent som den 1 januari 2011 är det angeläget att först vinna erfarenheter av hur de nya reglerna för värdeöverföringsbegränsning, med de olika möjligheterna till undantag, fungerar i praktiken. Jag har därför i dagsläget inte för avsikt att vidta några åtgärder.

Anf. 23 AMINEH KAKABAVEH (V):

Herr talman! Tack, statsrådet, för svaret! Bakgrunden till att jag ställde den här interpellationen var den oro som har väckts på flera håll, bland annat från Hyresgästföreningen.

För räkenskapsåret 2011 har kommunfullmäktige i Stockholm beslutat om värdeöverföringar på ca 1,3 miljarder kronor från de tre allmännyttiga bostadsbolagen: Svenska Bostäder, Stockholmshem och Familjebostäder. Bolagens sammanlagda vinst uppgick detta år till ca 849 miljoner kronor. Det innebär att de tre bolagen år 2011 har delat ut ca 450 miljoner kronor mer än vad de har gjort i vinst för det året.

Enligt 5 § 1 lagen om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag kan kommunerna ta ut vinster från bolagen om dessa överföringar används för åtgärder inom ramen för kommunens bostadsförsörjningsansvar som till exempel främjar integration och social sammanhållning.

Problemet är att skrivningarna i propositionen är mycket otydliga när det gäller åtgärder som faller inom ramen för kommunernas bostadsförsörjningsansvar och som främjar integration och social sammanhållning. Denna otydighet leder till att många kommuner tycker att det är rimligt att lyfta vinster för att använda pengarna till rena infrastrukturprojekt, som att bygga livsmedelsbutiker eller spårvägsterminaler eller klippa häckar och gräs.

Är det då verkligen fråga om social sammanhållning och att främja integration? Detta är rimligen åtgärder som inte kan betecknas som bostadsförsörjningsfrågor eller vara till för att främja integration och social sammanhållning. De stora överföringarna leder till att bolagen inte kommer att kunna genomföra angelägna upprustningar och nybyggnationer.

I dag hörde vi igen på P1 att de flesta kommuner i landet som man har frågat har behov av att bygga bostäder, inte minst med tanke på att en

kvarts miljon ungdomar behöver en bostad. Enligt Boverkets egen prognos behövs det 44 000 nya bostäder varje år. Enligt P1 i morse planerar man att bygga 25 000 lägenheter.

Man borde bygga bostäder för dessa 1,6 miljarder. Om man bygger lägenheter på 62 kvadratmeter skulle man med de 1,6 miljarderna i värdeöverföringarna kunna bygga 900 lägenheter på 62 kvadratmeter. Det är intressant att höra vad bostadsministern tycker om detta.

Ministern säger också att det i stora bolag kan bli fråga om stora belopp. Javisst, men då finns det också stora behov – eller hur – med tanke på behoven av bostäder för ungdomar och andra människor. Därför måste man se till att pengarna används på rätt sätt och inte i de syften som man hittills har haft, det vill säga klippning av häckar och annat underhåll, som också är viktigt – men inte för de här pengarna.

Anf. 24 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Vi har en ny lagstiftning – det är det första. Man måste alltid låta det gå en viss tid och också se ett antal domar innan man kan dra säkra slutsatser.

Vi ser exempelvis att det man har gjort i Stockholms stad har överklagats av bland annat Amineh Kakabavehs partikolleger. Men det har avslagits av förvaltningsrätten, det vill säga rätten har godkänt Stockholms stads lösning av överföringarna.

Den proposition som beslutades av riksdagen har fått en bred förankring i riksdagen. Amineh Kakabaveh tycker att propositionen och beslutet inte är helt tydliga. Nej, avsikten är att inte vara alltför detaljerad utan låta det vara mycket av en kommunal bedömning. Men gör man överföringar utöver det som är en normal avkastning på det kapital som kommunen har satt in i bolaget, då måste det vara till särskilda ändamål. Det ska vara särskilda bostadspolitiska ändamål, bostadsförsörjningsändamål.

Jag tycker att det är en ganska rimlig ordning. Framför allt måste man låta praxis utvecklas.

Men jag tror att det ligger något intressant tänkande i Amineh Kakabavehs resonemang. Det bygger på att vi ska styra kommunerna mycket mer. Det måste ligga i hela tankesättet bakom Amineh Kakabavehs kritik.

Då kan man fråga sig: Ska vi styra kommunerna? Har kommunerna ansvar för bostadsförsörjningen? Har kommunerna en viktig roll? Ska de ta den rollen eller ska ta staten ta över den rollen? Det är en stor, principiell fråga. Det skulle vara intressant att höra om Amineh Kakabaveh har någon synpunkt på detta.

Det andra är att vi kan se på kommunerna. Vi pratade om Stockholms kommun, men även i kommuner som Gävle, som styrs av Socialdemokraterna tillsammans med Vänsterpartiet, och Norrköping, som styrs av Socialdemokraterna med stöd av Vänsterpartiet, gör man sådana överföringar som Amineh Kakabaveh kritiserar.

Kanske kan det vara lämpligt att åka hem till sina partikamrater och prata med dem i stället för att försöka få mig som minister att lugga kommunpolitikerna därför att de fattar beslut utifrån sin lokala politiska situation.

Prot. 2012/13:79
15 mars

Svar på
interpellationer

Anf. 25 AMINEH KAKABAVEH (V):

Herr talman! Tack, statsrådet!

Det är intressant att höra en minister stå här i talarstolen och säga att det ska vara otydligt i lagen. Det är inte så himla bådande. Vi har en lagstiftning, och den ska inte tolkas på annat sätt utan ska tolkas rätt. Det är faktiskt ett ansvar för ministern och hans departement att se till att lagen tolkas rätt. Vi vet att det finns indikatorer. Det finns tydliga exempel på att lagen tolkas affärsmässigt. De allmännyttiga bostadsbolagen kan inte göra annat än vad lagen säger.

Visst kan jag prata med mina kamrater i de kommuner som är rödgrönt styrda. Men om vi har en lag som gäller kommer de också att göra precis enligt lagen. Bostadsbolagen säger att de inte kan. Om de privata bostadsbolagen gör på ett sätt, då gör de på samma sätt.

Problemet ligger inte, Stefan Attefall, hos mina kamrater som styr i de rödgröna kommunerna, utan problemet ligger faktiskt i regeringens beslut. Det är inte så bred förankring, utan regeringen är i minoritet. Ni har fått stöd av bland annat Sverigedemokraterna för att genomföra denna lag. Vänsterpartiet har hela tiden varit emot.

Vi föreslår nu att lagen ska utvärderas. Lagen har ställt till en hel del när det gäller demokratin. De pengar som jag pratar om, värdeöverföringarna, är skattemedel från medborgarna i kommunerna. Det är egentligen det som är odemokratiskt. De pengarna används till helt andra syften än vad de borde gå till, till exempel behovet av upprustning i miljöprogramsområdena och behovet av nya bostäder.

Här står ministern och säger att det är sant att det är otydligt och att det ska vara så. När man har tömt alla konton hos bostadsbolagen, då ska man agera. Men då är det för sent. Det är i dag ett skriande behov av att bygga nytt och rusta upp.

När det gäller social sammanhållning och integration vet vi att det finns stora problem i det svenska samhället i många storstäder. Varför skulle man inte använda pengarna för att ge medborgarna – barn, äldre och ungdomar – möjligheter till ett bättre samliv i de här kommunerna i stället för att använda pengarna till annat?

När regeringen inte vill bidra med statligt stöd kommer byggandet självfallet att bli lidande. Där är det problem. Problemet är naturligtvis inte mina kamrater i kommunerna, för de tycker att detta är fruktansvärt, att lagen tolkas på alla möjliga sätt.

Jag undrar: Tycker verkligen ministern att det är en bostadsförsörjningsfråga eller en åtgärd som främjar integration och social sammanhållning att klippa häckar och gräs och att bygga spårvägsterminaler eller riva campingstugor? Är det verkligen social sammanhållning?

Var regeringens avsikt med den nya lagen verkligen att bolagen ska kunna tömmas och bolagens vinster användas till sådana ändamål och åtgärder? Tycker ministern också att det är rimligt att bostadsbolagen och deras hyresgäster ska finansiera detta? Eller ska det helt enkelt bestämmas kollektivt i kommunen?

Anf. 26 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Jag ska upprepa detta tydligt. Lagen är skriven så att man kan få ta ut en avkastning på det insatta kapitalet från det kommunala bostadsbolaget. Detta är begränsat. Undantag från denna regel finns

i två fall. Det ena är att om man har gjort stora reavinster under året får man, under vissa begränsningar, göra extraöverföringar till kommuner från reavinster som har uppstått vid försäljningsintäkter. Det andra är om det går till vissa specifika bostadsförsörjningsändamål.

Lagen har blivit mycket tydligare och bättre jämfört med den lag som gällde tidigare då Amineh Kakabavehs Vänsterparti var med och styrde Sverige.

Vi ser också att antalet kommuner som inte följer regelverket har minskat, från 18 procent 2010 till 5 procent nu. Det är inte bra, men det går åt rätt håll.

Vi har en ny lagstiftning. Det är inte exakt skrivet hur man ska göra tolkningar i fråga om bostadsförsörjningsändamål. Det är det som jag menar med att lagen inte är perfekt och helt tydlig där. Det skrev man också i den proposition som fick ett brett stöd i denna kammare, bland annat av Vänsterpartiets tilltänkta samarbetsparti Socialdemokraterna.

Denna lag finns nu. Då kan man fråga sig: Om några bryter mot denna lag, borde vi då ha sanktioner mot dessa kommuner?

Riksdagen har hittills valt att inte ha den typen av sanktioner. Man vill inte utfärda ett bötesbelopp till kommuner som utifrån demokratiskt fattade beslut väljer si eller så. Den traditionen har vi haft. Man kan diskutera om det ska vara så eller inte.

Men innan man kräver en lagändring för alla kommuner i Sverige som skapar rättsligt och principiellt ganska nya och intressanta frågeställningar tycker jag faktiskt att Vänsterpartiet kan åka hem till sina kommunpolitiker och se till att man i de kommuner där man styr inte bryter mot dessa lagar och mot den tolkning som exempelvis Boverket gör av lagstiftningen. Då kan man börja i exempelvis Gävle och Norrköping och den typen av kommuner där det pågår rättsliga diskussioner om huruvida man har gjort rätt eller inte. Där har man definitivt varit mycket mindre tydlig än vad exempelvis det borgerligt styrda Stockholm har varit som till och med har fått klartecken i Förvaltningsrätten att man följer lagen.

Vi måste ha lite ordning och reda i denna diskussion, och vi måste också bestämma oss för om vi ska låta kommunerna ha självstyrelse i dessa frågor. Ska vi låta det vara en demokratisk debatt i Norrköping, Linköping, Gävle och Stockholm om hur man använder sina kommunala bostadsbolag?

Jag ska ta upp en annan intressant principiell fråga. Man säger att varje uttag av avkastning från ett kommunalt bostadsbolag på något sätt skulle vara fel, omoraliskt och ett slag mot hyresgästerna. Då måste man föra samma principiella resonemang med de kommunala energibolagen som man också tar vinster från och som kanske drabbar kommuninvånare i form av högre energipriser.

Den nya hyressättningsmodell som vi har bygger på att man ska betala en skälig hyra för sin lägenhet utifrån det bruksvärde som gäller efter förhandlingar mellan Hyresgästföreningen och fastighetsägarna. Sedan ska företagen drivas så rationellt som möjligt.

Kan man sedan göra stora och viktiga sociala insatser utöver den reglerade avkastningen på kapital som har satts in i bolaget, kan det finnas lägen då man kan få ta ut vinster som har uppstått i bolagen. Jag tycker att den öppning som finns i lagstiftningen är rimlig. Jag föreslår därför att

Amineh Kakabaveh för sitt resonemang med sina tilltänkta samarbetspartier i en eventuell kommande regeringsbildning som hon önskar i framtiden innan hon tar till alltför stora brösttoner. Framför allt ska man se till att lagstiftningen följs av de kommuner där Amineh Kakabavehs partikamrater är med och styr.

Anf. 27 AMINEH KAKABAVEH (V):

Herr talman! Det är inte konstigt att man i denna talarstol hela tiden vill lämna ifrån sig ansvaret och på ett arrogant sätt lägga det på andra människor.

Jag sade detta i precis den ordningen. Ministern ska själv ta reda på vad det är han talar om.

Det handlar egentligen om att det finns en lagstiftning som ministern själv säger är otydlig. Han inser själv att den är otydlig. Den tolkas på olika sätt.

När det finns en lagstiftning ska samma ordning råda i alla kommuner. Jag ska betona att det inte är de kommuner där mina partikamrater styr som har de värsta problemen, utan det är de kommuner som styrs av moderater och dina partikamrater. Det gäller till exempel Stockholm. I många delar av landet finns inte ens hyresrätter kvar. Man värnar om hyresrätten i sina tal. Men i verkligheten är det helt annorlunda.

Jag tycker att ministern ska ta ansvar och ta till sig den kritik som framför allt Hyresgästföreningen men även många andra har fört fram, och den är befogad. Det handlar inte om social sammanhållning och integration, utan det handlar i stället helt enkelt om att klippa gräs och häckar och riva campingplatser.

Varför kan man inte inse det? Varför lägger du ansvaret på mina partikamrater i andra delar av landet? Vi talar faktiskt om saker som händer här och nu.

Jag upprepar att Boverket menar att vi för dessa 1,6 miljarder skulle kunna bygga 900 nya lägenheter om vardera 62 kvadratmeter. Så säger statens eget verk. Vad säger bostadsministern om detta?

Anf. 28 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD):

Herr talman! Vi kan konstatera att vi har en ny lag sedan 2011. Vi har fått ett tydligare regelverk till kommunerna än tidigare när det gäller kommunala bostadsaktiebolag. Vi ser att det finns ett utrymme, utöver en skälig avkastning på insatt kapital, att också använda medel för bostadsförsörjningsändamål.

Exakt hur lagen ska tolkas i varje detalj ser vi nu när vi tittar på rättsliga utfall. Bland annat har Förvaltningsrätten sagt att det som Stockholms kommun har gjort har varit okej därför att man har preciserat bostadssociala ändamål när det gäller de pengar som man har utdelat.

Vi ser också hur andra kommuner har gjort så att säga sådana syftningar men inte följt upp detta i praktiken. De kanske får svårare att klara sig genom en rättslig prövning.

Jag tror inte att vi ska ha sanktioner i form av straff och viten till kommuner som inte exakt följer detta. I stället tror jag att vi ska ha en livlig kommunal debatt. Vi ska uppmärksamma de kommuner som inte följer lagens intentioner, och vi ska se till att medborgarna får kännedom om detta. Vi ska se till att alla aktörer i en kommun debatterar frågan och

därmed ställer sina politiker till svars för varför de inte följer lagstiftningen. Det tror jag är en rimlig ordning.

Om Amineh Kakabaveh vill ändra på den ordningen är hon välkommen att motionera i riksdagen så att vi får pröva detta i sedvanlig ordning.

Det finns ett konstigt synsätt där man betraktar en vinst som har uppstått i ett kommunalt bostadsbolag som någonting annat än en vinst som har uppstått i ett kommunalt energibolag. I båda fallen ska man se till att man har rätt pris för rätt produkt. Oavsett om det handlar om energi eller boende ska det vara rätt pris för det som man får, och bolagen ska drivas så bra som möjligt. Vi ska också se till att kommunerna tar sitt bostadsförsörjningsansvar. Ett instrument för detta kan just vara att i vissa lägen få använda vinster som har uppstått i kommunala bostadsaktiebolag. Men det ska ske i reglerade former. Jag tror att vi kommer att få se att det kommer att fungera allt bättre med tiden.

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Svar på interpellation 2012/13:311 om gröna utvecklingsstrategier och förändringar vid SLU

Anf. 29 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C):

Herr talman! Tina Ehn har frågat mig vad jag avser att vidta för åtgärder för att Västra Götaland ska få behålla de utbildningar som nu riskerar att försvinna från Skara, och vad jag avser att vidta för åtgärder i regleringsbrevet till SLU för att säkra SLU:s närvaro i Västsverige. Vidare frågar Tina Ehn vilka steg jag kommer att ta för att undvika en utveckling som riskerar att centralisera allt fler utbildningar till en huvudort samt på vilket vis ett beslut om att lägga ned nämnda utbildningar i Skara bidrar till min och regeringens ambitioner om Matlandet Sverige.

Låt mig börja med att framhålla att det är SLU som självt beslutar om sin interna organisation. Mot bakgrund av lärosätenas självständighet varken kan eller bör jag lägga mig i hur universitetet organiserar sin verksamhet. SLU administrerar sin organisation med utgångspunkt i kravet på en hög kvalitet och resurseffektivitet i verksamheten. SLU:s styrelse har nu fattat beslut om att flytta utbildningarna från Skara till Ultuna. Enligt den information jag fått har beslutet föregåtts av diskussioner, utredningar, remisser och konsekvensanalyser.

De konsekvensanalyser som SLU tagit fram visar på synergier för SLU med en samlokalisering av de utbildningar som i dag finns i Skara och de djurrelaterade utbildningar som finns på Ultuna. Lärarna kan undervisa i flera djurrelaterade program utan att resa mellan Ultuna och Skara, vilket en del gör i dag. Viss undervisning kan ske gemensamt för de olika utbildningarna. Dessutom kommer det att finnas helt nya och moderna lokaler på Ultuna som kan nyttjas – både undervisningslokaler och ett helt nytt djursjukhus. Veterinärer och djursjukskötare arbetar dessutom tätt tillsammans ute på arbetsplatserna.

SLU lämnar inte Skara, även om utbildningarna kommer att flyttas. Forskning liksom olika samverkansprojekt med näringslivet blir kvar i Skara. Platschefen i Skara har också fått i uppdrag av rektor att ta fram

förslag på hur verksamheten i Skara kan utvecklas, såväl i befintliga som i nya sammanhang. Denna verksamhet är och kommer även i fortsättningen att bli viktiga katalysatorer för den gröna sektorn. Det som är bra för den gröna sektorn är också bra för Matlandet Sverige.

Jag ser Skara och SLU i Skara som ett fortsatt viktigt nav i Västra Götaland för att upprätthålla ett konkurrenskraftigt jordbruk och för att tillgängliggöra och sprida kunskap och forskningsresultat till näringen.

Anf. 30 TINA EHN (MP):

Herr talman! Jag tackar för svaret. Jag skulle dock vilja börja med att säga att jag trots att jag har fått ett svar nog inte upplever att jag har fått några svar på mina frågor. Det är tragiskt.

Vaggan till SLU ligger i Skara. Man startade den första veterinärskolan där 1775. Det är lite intressant i sig, för man kanske tror att det inte är så – man kanske tror att den ligger i Uppsala. Det är mycket som präglas av SLU i Skara och vice versa.

Jag skulle också vilja säga att SLU genom tiderna har varit föremål för noggranna interna utredningar med jämna mellanrum. I december 2003 var det en stor utredning. Jag tror att det var i samband med den man bestämde sig för att satsa på Skara och på SLU där. Då fick man också ett beslut från dåvarande regering och riksdag att man skulle inrätta en djurskyddsmyndighet i Skara. Den var verksam i några år, men när den borgerliga regeringen tillträdde var det första beslut man tog att lägga ned Sveriges första djurskyddsmyndighet. Det var tragiskt i sig, både för Skara och för, tycker jag, många aktörer. Jag kommer ihåg denna debatt i kammaren. Jag hade en interpellationsdebatt om det.

Utredningar om SLU har avlöst varandra de senaste ungefär 40 åren. Ungefär vart sjätte år har det varit en. Alltmer av beslutanderätten har flyttats från Skara, vilket har gjort att arbetet med att utveckla och ta vara på den potential som finns på huvudorten har blivit svårare. Jag gör ett litet nedslag på hemsidan från SLU i Skara: Det är utbildningar om etologi och djurskydd som är otroligt populära och viktiga. Det är djurskötarutbildningar, utbildning till livsmedelsingenjör och kurser inom agronom- och lantmästare delen. Det är också forskningsbitar.

De är alltså utvecklade i Västra Götaland, och de är där för att det finns ett sammanhang. Det finns mycket produktionsdjur i länet, och det är väldigt eftersökta utbildningar. Om dessa utbildningar flyttar kommer också personal att flytta, och det kommer även att påverka forskningen. Dessutom påverkar det hela bygden, för väldigt många av studenterna hyr lägenheter och bor i Skara. Det påverkar bostadsbolag och så vidare. Det påverkar också det samarbete man har med Nordens Ark i Sotenäs kommun, där det finns en fantastisk forskning och utveckling som är internationellt uppmärksammat.

Jag har läst remissvar från Nordens Ark, LRF och själva SLU, och jag är inte säker på att ministern har tagit del av dem. Det är nämligen otroligt mycket som kommer att påverkas av detta. Även om ministern säger att det är utbildningssätet självt som bestämmer hur det organiserar sig tänker jag ändå att vår landsbygdsminister har visioner om hela Sverige och om Matlandet Sverige. För att förverkliga dessa visioner bör man ha en helhetspolitik.

Jag frågar: Hur ska detta kunna förverkligas när man tillåter centralisering av en utbildning som denna?

Prot. 2012/13:79
15 mars

Anf. 31 KEW NORDQVIST (MP):

Herr talman! Det känns onekligen lite spännande när den centerpartistiske landsbygdsministern framför argument för att centralisera. Jag undrar i mitt stilla sinne om Centerpartiet så totalt kollapsat ideologiskt att man nu övergett tankarna på att decentralisera.

Att som ministern i sitt svar tala om att utveckla verksamheten i Skara när man skär bort en stor del av verksamheten i Skara är inget annat än tomma förhoppningar. Att denna förhoppning ska utgöra något slags katalysator för den gröna sektorn kategoriserar jag som snömos. Miljöpartiet har i sin skuggbudget anvisat 45 miljoner kronor mer än regeringen till Sveriges lantbruksuniversitet. Det är pengar som landsbygdsministern har tagit bort. Min blygsamma gissning är att SLU med detta tillskott inte skulle ha behövt inleda samma jakt på besparingar, och därmed skulle utbildningen i Skara ha kunnat vara kvar.

Min fråga till landsbygdsminister Eskil Erlandsson är: På vilket sätt gynnas svenskt lantbruk av att den högsta lantbruksutbildningen fjärrar sig från aktiv lantbruksbygd?

Anf. 32 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C):

Herr talman! Jag tycker alltid att det är tråkigt när uppskattad verksamhet försvinner från en trakt, en stad eller ett område i landet, och jag har full förståelse för de känslor som sådana beslut och ställningstaganden väcker.

Låt mig dock i detta sammanhang återigen påpeka – jag har gjort det vid ett flertal tillfällen i kammaren – att det är SLU som självständigt fattar beslut om sin organisation och övergripande inriktningar. Det är verkligen inget nytt att så är fallet. Det är alltså ingen ny bestämmelse som har tillkommit som gör att det är SLU som självständigt fattar dessa beslut. Samma lydelse har till exempel funnits från 1993. Redan i författningar och förordningar för SLU från 1977 stadgas att det åligger styrelsen särskilt att svara för samordnande planering av de grundläggande högskoleutbildningarna.

Jag hoppas att vi därmed har klarat ut vem det är som fattar beslut i detta sammanhang.

Det är inte regeringen, och det är än mindre jag i egen person.

Den andra fråga som framställts här vill jag kommentera med att vi i regeringen senast den 21 februari i år beslutat om att den svenska jordbruks- och trädgårdsnärings konkurrenskraft ska utredas. Utredningens uppgift är att föreslå en strategi för en positiv utveckling av de gröna näringarna. Utredningen ska till exempel titta på vilka hinder och möjligheter som finns för en livskraftig svensk jordbruks- och trädgårdsverksamhet, och detta med fokus på primärproduktionen. Det är en utredning som jag är synnerligen glad över och som jag tror kan leda till utveckling inom alla de områden som finns vad gäller jordbruk och trädgård.

Låt mig för det tredje, herr talman, säga att såsom jag har förstått det utifrån de diskussioner som jag har varit inblandad i är det inte i första hand en diskussion som rör pengar. Detta är en diskussion som sedermera lett till ett ställningstagande som SLU gjort utifrån grundkriterier

Svar på
interpellationer

som samhället, i det här fallet staten, har i många sammanhang, det vill säga att verksamheten oavsett vad det är för verksamhet ska drivas på ett effektivt och kvalitativt högtstående sätt och samtidigt vara resurseffektiv. Det är alltså inte pengadiskussionen som avgjort vilka ställningstaganden som SLU har gjort i det här sammanhanget.

Min huvudpunkt är, och det vill jag verkligen poängtera, herr talman, att det inte är regeringen som har gjort de här ställningstagandena, och det är inte anslagen till SLU som har gjort att SLU tagit den ställning som SLU tagit.

Anf. 33 TINA EHN (MP):

Herr talman! Det är inte regeringens ställningstagande som lett till detta, svarar landsbygdsministern. Det svaret fick också två socialdemokratiska ledamöter i en interpellationsdebatt före jul.

Jag tänker ändå att politik hänger ihop, och någonstans bestämmer man väl vilken väg man vill gå och hur man vill att det ska se ut. Det är inte pengar utan effektivitet, kvalitet och resurseffektivitet som är det viktiga, menar ministern. Det beror på vad man lägger in i de orden. Vad är kvalitet, vad är effektivitet och så vidare? Hur formulerar man de krav man vill ha från regeringens sida? Man kanske tycker att det är viktigt att den areella näringen ska ha utbildningar i hela landet, kopplat till forskning, livsmedel, djurskydd och så vidare. Det kanske är sådana krav man kan ställa i ett regleringsbrev. Jag vet inte säkert. Det har jag ställt frågor om i min interpellation, och jag har inte fått några direkta svar på dem.

Jag tycker att det borde finnas ett handlingsutrymme, en dialog, en möjlighet att göra något mer. Jag tror att effekterna blir mycket större än vad man tror när det skärs i sådana här utbildningar.

Jag har läst remissvar från Nordens Ark som har en stiftelse som verkar för att rädda och bevara utrotningshotade djur. Den är unik i norra Europa. Globalt finns det bara en handfull liknande anläggningar. Man har initierat ett program tillsammans med SLU i Skara 2003, en vetenskapsbaserad utbildning för att täcka vissa behov som inte täcks av någon annan utbildning. Det är kandidatprogrammet för etologi och djurskydd. Studenterna har till mycket stor del fått anställning omedelbart efter utbildningens slut. Det här är en av de utbildningar som man vill flytta, om jag har förstått det rätt. Sedan ett par år har man en docent från SLU på Nordens Ark som bygger upp en ekopark. Man säger i remissvaret: Om kandidatprogrammet för etologi och djurskydd avvecklas innebär det en nedmontering av ett mycket väl fungerande samarbete som givit många studenter en högklassig och värdefull utbildning.

LRF i Västra Götaland säger att man är orolig. Det är synnerligen viktigt att SLU säkerställer att studenterna vid djurskötprogrammet samt vid etologi- och djurskyddsprogrammet har god tillgång till meningsfull och realistisk praktik. I Västra Götaland finns en etablerad struktur med tillgängliga praktikplatser på relevanta djurgårdar och samtidigt en så omfattande djurproduktion att denna struktur ska kunna utvecklas över tid.

SLU i Skara skriver i sitt remissvar: Vi har i dag två starkt efterfrågade kandidatutbildningar samt en tilläggsutbildning för utländska veterinärer, Tuve kallad, som är utvecklade i en miljö med riklig tillgång till studiematerial och studieobjekt och som är väl förankrade i näringen.

Etologi- och djurskyddsprogrammet har dessutom under det tidigare utvecklingskedet finansierats helt av Västra Götalandsregionen. Det är alltså uppbyggt med pengar från regionen. Man fortsätter: SLU Campus Skara är en miljö med en utpräglad entreprenörsanda och besitter en gedigen erfarenhet av att utveckla moderna utbildningskoncept i nära samverkan med näringslivet.

Det finns otroligt mycket som hotas genom detta beslut, och landsbygdsministern säger att han inte kan göra någonting.

Anf. 34 KEW NORDQVIST (MP):

Herr talman! Först vill jag få sagt att jag tycker att det är bra att jordbruksnäringen utreds.

Sedan till frågan: Om nu ansvarig minister inte vill ta ansvar, vem ska då göra det? Det kan knappast ha kommit som en blix från en klar himmel att SLU:s utbildning i Skara var hotad. Jag hade tänkt fråga ministern vad regeringen har gjort för att utbildningen i Skara skulle få vara kvar. Men landsbygdsministern svarade redan själv: Ingenting.

Anf. 35 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C):

Herr talman! Västra Götalandsregionen är tung och därmed viktig inom den svenska livsmedelsproduktionen. Det gäller både det vi kallar för primärproduktionen och förädlingsledet. Jag anser att den intensiva samverkan som finns i regionen mellan SLU och näringen är både bra och viktig. Den är bra för SLU, och den är bra för näringens olika delar.

Denna samverkan bottnar emellertid huvudsakligen i verksamheterna som kretsar kring forskning och utveckling. Med det menar jag att den samverkan som finns dels ger influenser och idéer kring forskningsprojekt för forskarna, dels gör att de forsknings- och utvecklingsresultat som kommer fram blir lättillgängliga för användarna. Det kan exemplifieras med bönderna.

SLU:s närvaro i Skara är både viktig och angelägen. Denna typ av samverkan är något som framhölls när vi skrev direktiven för den utredning om jordbruks- och trädgårdsnäringens konkurrenskraft som regeringen har beslutat om. Detta i sin tur har utmynnat i att platschefen i Skara har fått i uppdrag av rektorn på SLU att ta fram förslag på hur verksamheten i Skara ska kunna utvecklas, det gäller såväl i befintliga som i nya sammanhang. Jag tycker att det är viktigt att poängtera att detta uppdrag finns.

Låt mig slutligen, herr talman, åter poängtera att sedan mycket lång tid tillbaka fattar universiteten och högskolorna, inklusive SLU, självständiga beslut om organisation och övergripande inriktning.

Det är en bestämmelse som funnits länge, och enligt min uppfattning, som bygger på en ideologi som handlar om att beslut ska fattas så nära verksamheter som möjligt och kallas för decentralisering, ska det vara så även fortsättningsvis.

Låt mig därtill konstatera att ett sätt på vilket jag tar ansvar är att se till att vi nu har ett beslut om en låt oss kalla det bondeutredning, alltså hur vi ska öka den svenska livsmedelsproduktionen. Jag anser nämligen att vi ska göra det eftersom vi har förutsättningar för det men också för att det ger jobb på den svenska landsbygden.

Anf. 36 TINA EHN (MP):

Herr talman! Ja, hur ska vi öka den svenska livsmedelsproduktionen? Jag tror att det är viktigt att vi har en politik för hela landet och att hela landet ska leva. Jag skulle kunna ge några tips. Jag tror till exempel inte att det är bra att minska anslagen till mindre lärosäten, vilket sker i Sverige i dag. Olika högskolor och andra känner sig hotade och får helt enkelt lägga ned utbildningar. Exempelvis gäller det Mittuniversitetet i Härnösand, som tvingats lägga ned utbildningar.

Jag besökte för inte så länge sedan Högskolan Väst i Trollhättan i Västra Götaland. De känner att det är dåligt med resurser och att man inte uppmärksammar det bra jobb som görs på högskolan och den kvaliteten den har. Om man har en politik för att hela Sverige ska leva men sedan styr på ett helt annat sätt, genom att till exempel dra undan resurser för de regionala högskolorna, påverkar det hela landets möjligheter.

Nu ser vi en förändring. Beslutet om SLU i Skara är sådant som leder till centralisering. Samtidigt är jag absolut övertygad om att SLU i Skara kommer att göra allt de kan för att utveckla alla möjliga verksamheter och göra ett jättebra jobb. När det fattas beslut som innebär centralisering leder det inte till att det blir lättare för hela Sverige att leva. Det påverkar mycket. Det påverkar 270 studenter och 30 anställda vid SLU i Skara. Till det kommer allt sådant som de är knutna till.

Jag vet att landsbygdsministern har ambitionen att hela Sverige ska leva – bland annat genom satsningen Matlandet Sverige – men jag tror att det blir svårt om man inte har en politik som innebär att dessa frågor drivs utifrån ett helhetsperspektiv. Man måste också våga säga ifrån.

Anf. 37 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C):

Herr talman! Låt mig tacka för interpellationen. Det är angeläget att vi i kammaren diskuterar de gröna näringarnas verksamheter och deras utveckling. Jag tror, hoppas, förutsätter att vi är överens om att vi vill se utveckling, både de debattörer som varit i aktion i dag och jag.

Jag ser det alltså som angeläget att vi tar fasta på det uppdrag som nu är givet av rektorn vid SLU till platschefen i Skara, nämligen uppdraget att utveckla verksamheter i Skara. Västra Götalandsregionen är en viktig motor i den svenska livsmedelsproduktionen både vad gäller bondeproduktionen och förädlingsledet, industriledet.

Låt mig, herr talman, avsluta med att återigen säga att det inte handlar om medelstildelning i första hand, utan det handlar om att få bäst utväxling av de medel som vi från samhällets sida ställer till olika institutioners förfogande. Jag förutsätter att angelägenheten är lika stor hos interpellanten som hos mig för att de medel som ställs till olika institutioners förfogande ska användas på bästa möjliga sätt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 38 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP):

Herr talman! Amineh Kakabaveh har frågat mig om jag avser att skärpa kraven på lönekartläggningar så att de sker oftare, förslagsvis varje år, och om jag avser att ge Delegationen för jämställdhet i arbetslivet i uppdrag att dels klarlägga de mekanismer som skapar könsdiskriminering och ojämställda löner, dels ge förslag på hur könsdiskriminering ska kunna motverkas. Amineh Kakabaveh har också frågat om jag avser att vidta åtgärder för att stimulera ett jämställt uttag av föräldraledigheten så att kvinnors och mäns ansvar för hem och familj delas lika. Slutligen har hon frågat mig om jag avser att som en del i arbetet med att nedmontera de strukturer som medför bristande jämställdhet verka för att kvinnor och män ska ha samma rätt till heltidsarbete.

Vad gäller kraven på lönekartläggningar vill jag framhålla, vilket Amineh Kakabaveh också nämner, att regeringen så sent som i februari i år gett ett uppdrag till Diskrimineringsombudsmannen om en större och mer sammanhållen tillsyn över tillämpningen av bestämmelserna om lönekartläggning. Uppdraget till Diskrimineringsombudsmannen löper under perioden 2013–2014 och totalt avsätts 9 miljoner kronor.

Vidare har regeringen i juli 2012 beslutat att tillsätta en utredning som förutsättningslöst ska se över frågor om aktiva åtgärder. Det är viktigt att kraven på främjande åtgärder också i praktiken blir ett effektivt medel för att nå lika rättigheter och möjligheter för alla, oavsett till exempel kön. Det gäller därför att hitta metoder som främjar en utveckling i riktning mot ett samhälle där alla har lika rättigheter och möjligheter.

Vad gäller frågan om att ge Delegationen för jämställdhet i arbetslivet nya uppdrag vill jag påpeka att delegationen redan har i uppdrag att bland annat analysera vad regeringen och arbetsmarknadsparterna kan bidra med inom ramen för den svenska arbetsmarknadsmodellen för att nå jämställdhet i arbetslivet. Delegationen ska också lämna förslag på insatser som kan främja jämställdhet i arbetslivet och minska lönegapet mellan kvinnor och män.

Många kvinnor i offentlig sektor arbetar mindre än de skulle vilja. Åtgärder mot ofrivilligt deltidsarbete i denna del av arbetsmarknaden är ett ansvar för huvudmännen. Det är en fråga vi bör ta upp med våra partikamrater i kommuner och landsting.

Jag håller med Amineh Kakabaveh om att det är viktigt att främja kvinnors heltidsarbete och en jämställd fördelning av föräldraförsäkringen. Forskning visar tydligt att frånvaro från arbetsmarknaden har en negativ effekt på lönen oavsett om den beror på deltidsarbete, sjukfrånvaro eller föräldraledighet. Kvinnors högre grad av deltidsarbete och frånvaro från arbetet har stor betydelse för den ekonomiska ojämställdheten.

Ett mer jämställt vardagsliv där omsorgen om nära och kära, det obetalda arbetet i hemmet och föräldraledigheten delas mera lika har betydelse för, och kan minska, lönegapet. Det är min förhoppning att den förenkling av jämställdhetsbonusen som införts ska främja ett jämnare uttag av föräldraförsäkringen och ett mer jämställt föräldraskap.

*Svar på
interpellationer*

Anf. 39 AMINEH KAKABAVEH (V):

Fru talman! Jag vill tacka statsrådet Maria Arnholm för svaret. Det är naturligtvis mycket glädjande att jämställdhetsministern redan på sin första dag som statsråd deklarerade att hon vill ta tag i de rådande köns-
maktstrukturerna när det gäller löneskillnaderna mellan män och kvinnor, vilka bitit sig fast i över två decennier.

Det är positivt att vi är överens om denna problematik. Jag vill säga att ministern har ett starkt stöd i och med att 15.52-rörelsen startats; den är nu inne på sitt andra år. Det är mycket positivt att det arbetet nu sätter i gång och det ställs krav på Moderaterna om att vi inte ska ha det så här.

Det här handlar inte bara om diskriminering av en grupp jämfört med en annan. Mer än halva befolkningen är kvinnor i alla samhällen. Därför har vi all möjlighet och all rätt att göra allt för att dessa skillnader ska utjämnas. Jämställdheten måste råda i Sverige. Jag hoppas att alla kan hjälpas åt med detta. Det vore glädjande.

Fru talman! Löneskillnaderna mellan män och kvinnor är ett av de allvarligaste samhällsproblemen på olika nivåer. Det påverkar familjelivet, pensionsåldern och hela livet när kvinnor tjänar mindre än män i Sverige. I Sverige betalar arbetsgivarna som vi vet människor olika lön efter kön, trots att män och kvinnor utför samma arbete.

Kvinnornas lön är i snitt 14,1 procent lägre än männens, beräknat på en medellön som omräknats till heltid. Detta innebär att en genomsnittlig kvinna tjänar 4 400 kronor mindre i månaden än en genomsnittlig man. Med andra ord får kvinnor varje år 52 000 kronor mindre i plånboken än män. Kvinnan förlorar alltså 2 miljoner kronor under ett arbetsliv. Om deltidslöner inte räknas upp till heltid blir skillnaden ännu större, upp till 3,6 miljoner kronor. Löneskillnaderna mellan män och kvinnor börjar redan vid första jobbet. Under resten av arbetslivet ökar skillnaderna.

Männens löner är inte bara högre. Det är också en större lönespridning, vilket ger en bättre löneutveckling under hela yrkeslivet. De minsta löneskillnaderna finns inom kommunal sektor. Där är också lönenivåerna lägst. De största löneskillnaderna finns inom privat sektor i tjänstemannayrken. Där är lönenivåerna högst. Trots att man utför samma arbetsuppgifter under lika lång tid ger arbetsgivarna olika mycket betalt beroende på vilket kön man har.

Det här är väldigt allvarligt, med tanke på att vi i Sverige har varit ett föregångsland när det gäller jämställdhet. Man skäms faktiskt när man är i utlandet och folk frågar: Är det verkligen sant att detta råder i Sverige? Man kan då inte svara annat än ja. Vi måste göra någonting åt det.

Anf. 40 CARL B HAMILTON (FP):

Fru talman! Det verkar vara en ekumenisk stämning de två kvinnliga talarna emellan. Jag tänker inte bryta den stämningen.

Naturligtvis går det alldeles för långsamt med ökad jämställdhet. Det är förbluffande stora klyftor i lön mellan män och kvinnor. Även i lön och ersättning för exakt samma arbetsuppgifter är det stora skillnader, som naturligtvis är oacceptabla. Men när man talar om kvinnoyrken gäller det yrken med låga inkomster.

Fru talman! Jag tycker ändå att det är viktigt att registrera de förbättringar som sker. Om man inte "kasserar in" och bejakar de förbättringar som har skett utan ständigt bara pekar på de otillräckligheter som finns

tycker jag att man underkänner de män och kvinnor i Sverige som arbetar för ökad jämställdhet.

Jag tycker till exempel att det är viktigt att notera att skillnaderna mellan män och kvinnor har minskat under de senaste tio åren. Medlingsinstitutet skriver i sin årsberättelse för 2012: ”Resultaten visar på en utveckling med minskade löneskillnader mellan kvinnor och män under 2005–2011. Detta gäller både den ovägda och den standardvägda löneskillnaden, samt för alla sektorer.”

Dessutom gick utvecklingen mot en allt mindre könsuppdelad arbetsmarknad under perioden 2005–2011. Snabbast går det i de mest enkönade yrkena. Då ska man veta att yrke är den variabel som kanske är den allra viktigaste för att förklara både lönenivåer och löneskillnader mellan män och kvinnor.

Jag citerar vidare ur Medlingsinstitutets årsberättelse: ”Resultatet indikerar att könsfördelningen på arbetsmarknaden blivit något mindre segregerad.”

Jag vet inte om interpellanten och jag är oense här, men löneskillnaderna mellan män och kvinnor i alla kategorier har minskat mest i staten. Nu kan man säga att staten inte är en så förfärligt stor arbetsgivare om man bortser från försvaret, men det är ganska litet också numera. Det är kommuner och landsting som är de största arbetsgivarna i den offentliga sektorn. Men kommuner och landsting har inte varit lika duktiga som staten.

Rätt till heltid finns i många kommuner, till exempel min egen, Stockholm, som är borgerligt styrd, nota bene, och många andra borgerliga kommuner. Det är inte så att det finns någon tydlig blockskiljande politisk profil i den frågan. Min erfarenhet är att det går ganska snabbt nu. I alla kommuner försöker man omorganisera vård och omsorg, liksom i landstingen, så att man ska kunna ha rätt till heltid. Man har inte alls nått fram, men det går åt rätt håll.

Fru talman! Lönerna i Sverige sätts tack och lov, höll jag på att säga, av parterna i fria förhandlingar dem emellan. Det som är en besvikelse därvidlag är att det är mer snack och mindre verkstad. Om man tittar på lönerörelserna 2004, 2007 och 2012 och på de oförklarade löneskillnaderna och diskrimineringen kan man se att denna företeelse inte har avspeglats i mäns och kvinnors löne- och anställningsvillkor i övrigt i själva förhandlingarna. I förhandlingarna har man inte intresserat sig så mycket för detta.

Anf. 41 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP):

Fru talman! 15.52-rörelsen har tagit sitt namn av att det nu är från åtta minuter i fyra som kvinnor jobbar gratis räknat på en heltid, då kvinnornas genomsnittliga löner är 86 procent av männens. Ett annat sätt att uttrycka det – som Amineh Kakabaveh också använde – är att det skiljer 3,6 miljoner i livsinkomst mellan en genomsnittlig man och en genomsnittlig kvinna. 3,6 miljoner är så mycket trygghet, frihet och makt att det är självklart att det är en fråga som behöver diskuteras och belysas.

I likhet med Carl B Hamilton tycker jag att vi också ska honorera de steg som tagits. Det var 15.51 förra året. För några år sedan var det ännu lite längre tid som kvinnor jobbade gratis. Men som ansvarig jämställd-

hetsminister vill jag titta framåt och se vad vi kan göra för att det inte ska behövas någon 15- eller 16-någonting-rörelse i framtiden.

Tyvärr är det inte så enkelt som att det skulle vara vare sig Moderaternas, företagens eller en enskild parts fel, utan den här löneskillnaden har funnits sedan urminnes tider och finns i hela världen. Man skulle verkligen ha kunnat hoppas att vi i Sverige, som har kommit långt när det gäller förskola, föräldraförsäkring och en del annat, också hade lyckats knäcka koden till jämställda löner. Men där ligger vi i princip lika illa till som de flesta andra länder.

Vi behöver Moderaterna och företagen, men också hela näringslivet, hela den offentliga sektorn, alla partier och alla fackförbund. Tillsammans bär vi ett ansvar för att detta ska förändras och utvecklas.

Det håller inte att säga att det inte är vi politiker som ska hålla på med det här utan att det är arbetsmarknadens parter. Vi är en av de viktigaste parterna på arbetsmarknaden. Vi anställer miljontals män och kvinnor i kommuner, stat och landsting, och där behöver vi ta ett större och mer uttalat ansvar.

När 15.52-rörelsen hade en panel på kvinnodagen var Anders Knappe, som är ordförande i Sveriges Kommuner och Landsting, med där. Han klev fram och sade, precis som jag sade, att vi politiker inte längre ska gömma oss utan säga att vi ska vara med och ta ansvar för det här. Han pekade på den kvarts miljard som kommuner och landsting har fått i bidrag från riksdagen till så kallade HÅJ-projekt. I 70 av landets kommuner har man sedan 2008 jobbat med konkreta, tydliga jämställdhetsglasögon på sig och har kunnat jobba konkret och aktivt.

Anders Knappe berättade att ledande företrädare bland politiker och tjänstemän i våra kommuner plötsligt ser detta på ett nytt sätt. Plötsligt ser vi det egna ansvaret. Nu ska vi i den kommande lönerörelsen också ta ansvar för det. Jag har stora förhoppningar om att detta ska bli ett av många viktiga bidrag till mer jämställda löner, att vi som politiker i vår roll som arbetsgivare tar ansvar för rätt till heltid och mer jämställda löner.

Anf. 42 AMINEH KAKABAVEH (V):

Fru talman! Tack, ministern, för resonemanget! Självklart är det mångas ansvar, och inte minst politikernas. Precis som du påpekade gömmer kommuner, landsting och stat egentligen arbetsgivare. Det är ju vi själva, politikerna. Och det är skamligt, och allvarligt, att vi har alla kvinnor inom till exempel socialtjänsten, lärarna i kommunala skolor, alla sjuksköterskor och undersköterskor inom landstinget. Det är vårt ansvar att se till att de 9 miljoner som har avsatts till Diskrimineringsombudsmannen används.

Som jag sade från början handlar denna fråga inte om enbart en särskild grupp. Den handlar om majoriteten av ett lands befolkning, som diskrimineras helt systematiskt. Därför måste vi helt enkelt ha andra metoder för att kunna jobba med detta. Det är bra att man tar steget, men för att komma till rätta med denna problematik, som har bitit sig fast i så många decennier, tror jag att det behövs mycket mer politiska muskler.

Det är viktigt. Vi har nu en regering som har varit kvinnofientlig. Jämställdhetsdepartementet lades ned i och med att den här regeringen kom till makten. Beteckningen på ministern är inte ens jämställdhetsmi-

nister, och det är också utbildningsministerns ansvar. Det säger jättemycket att man har stramat åt beteckningen. Den som har ett utrymme, en portfölj och ett departement kan se till att detta arbete prioriteras på ett helt annat sätt när det gäller jämställdhetsfrågan.

Jämfört med förra året får kvinnorna betalt en minut mer per dag i år, och därför bytte rörelsen namn. Den startades på initiativ av Sveriges Kvinnolobby. Historiskt har politiska kvinnoförbund, fackföreningar och kvinnorörelsen stått bakom detta. Namnet blev 15.52 eftersom vi från och med åtta minuter i fyra nu jobbar gratis. Om utvecklingen går så här långsamt kommer det att ta 68 år innan vi har jämställda löner.

Därför behövs det nu verkligen mer än någonsin samlade krafter för att ställa krav på arbetsgivare. Majoriteten av arbetsgivarna är i dag kommuner, landsting och staten, och därför borde det vara lättare att ställa krav. Det behövs också när det gäller hem, att ta hand om barn och delad föräldraledighet. Det borde vara en högt prioriterad fråga, eftersom kvinnorna halkar efter i löneutvecklingen och hela livet drabbas på grund av att kvinnan måste ta ledigt varje gång ett barn föds. Fortfarande är 76 procent av dem som tar föräldraledighet i dag kvinnor, och det är väldigt få män som tar ansvar.

Anf. 43 CARL B HAMILTON (FP):

Fru talman! Jag ska bara ta upp en eller två saker. Det ena är kommunala bolag. Det är inte bara lönerna som är högre för män än för kvinnor, utan även andelen som sitter i kommunala bolag och dessutom landstingsbolag. Det är också någonting som vi måste lyfta fram. Precis som interpellanten sade är det vi politiker som har makten. Ingen annan har det – parterna har det inte, utan det är enbart politiker.

Det andra är en observation som jag har gjort under ett antal debatter i denna fråga. Det är att väldigt många går upp och säger, som interpellanten – och jag har ingenting emot det – att det är politikerna som har ansvar och att vi måste göra någonting. Men om man sedan tittar på de kommuner som dessa personer kommer ifrån ser man att det även är kommuner med rödgrön majoritet. Det är inte så att de driver en anorlunda lönepolitik än borgerligt styrda kommuner.

Politiker på båda sidor av blockgränsen förefaller vara lika blinda för detta problem. Det är inte så att rödgröna kommuner i Norrland och på andra ställen, där man har suttit vid makten i stort sett sedan demokratin infördes, har en väsentligt bättre jämställdhet vad beträffar lönebildningen, eller vice versa där borgerliga politiker har haft det dominerande inflytandet.

Det här är någonting som jag tycker att vi ska lyfta fram, inte minst i riksdagen, att enskilda kommuners lönepolitik beror på politikerna i dessa enskilda kommuner. Det ska lyftas fram, och det ska bli en viss stigmatisering av de politiker som inte förmår leva upp till högtidstalens åtaganden i sin faktiskt förda politik hemma i kommunerna.

Anf. 44 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP):

Fru talman! Jag är uppfylld av engagemang för att göra Sverige mer jämställt och av en hel del ilska över att det ser ut som det gör. Men jag tar bestämt avstånd från påståendet att denna regering är eller har varit

kvinnofientlig. Det är en nidsbild som jag tänker motarbeta varje gång jag får tillfälle.

Min företrädare Nyamko Sabuni satte i gång en historiskt stor satsning för att få bukt med mäns våld mot kvinnor. Långt över en miljard kronor har satsats på detta. Det har utbildats, det har förändrats, det har samordnats och det utreds. Vi har fortfarande ett långt reformarbete framför oss. Men det var ingen kvinnofientlig regering som gjorde detta.

Regeringen har nyligen föreslagit riksdagen att satsa nästan en miljard om året på karriärlöner för lärare. Lärare är ett typiskt underbetalt kvinnoyrke. Här går vi, lite mot hur vi jobbar mellan stat och kommun, in och lägger nästan en miljard om året för att höja lönerna för tiotusentals kvinnor. Det är ingen kvinnofientlig regering som har gjort det.

Jag var med och genomförde den första pappamånaden när jag jobbade med Bengt Westerberg, och sedan har vi genomfört ytterligare en. Nu prövar alliansregeringen en jämställdhetsbonus som vi ska utvärdera och se hur den fungerar. Det är inte någon kvinnofientlig regering som har gjort det heller.

Vi har satsat på jämställdhetsintegrering. Det kallades mainstreaming när jag var i politiken för 20 år sedan och var ganska nytt då. I går ledde jag för första gången en stor jämställdhetskonferens där det var fler män än kvinnor i publiken.

Det var fler män än kvinnor, som aktivt har arbetat med jämställdhet i 70 av landets kommuner. I dag har jag precis träffat 18 generaldirektörer för 18 myndigheter som nu ska ta över stafettpippen och fortsätta jobba med mainstreaming, jämställdhet och integrering för särskilda medel som har avsatts för detta. Det är inte heller någon kvinnofientlig regering.

Vi oroas över att pojkar kommer efter i skolan. Det är en annan viktig jämställdhetsfråga. Pojkar trillar efter, och pojkar får inte någon ordentlig utbildning. Det leder till att de inte får några jobb och att de inte bildar familj. Vi har en tragedi framför oss om vi inte gör något åt detta.

Vi vet att flickor klarar en skola utan så mycket krav och utan så tydliga normer. När vi nu återinför krav och normer är jag övertygad om att det kommer att innebära att pojkar lättare kan hänga med.

Avslutningsvis kan jag berätta att jag träffade EU-kommissionären Cecilia Malmström i helgen. Hon berättade om och gav bilder av hur det ser ut i den ekonomiska krisens Europa. Särskilt berörande var hon när hon berättade om Grekland och om hur många kvinnor där tvingas lämna ifrån sig sina barn därför att de inte har råd att försörja dem. Många barn får sitt enda mål mat om dagen i skolan.

Att leva i ett land där det förs en ansvarig ekonomisk politik som gör att välfärden håller samman också under en av de djupaste lågkonjunkturerna i Europa är att leva i ett land som inte har en kvinnofientlig regering.

Anf. 45 AMINEH KAKABAVEH (V):

Fru talman! Jag tackar statsrådet. Det är klart att saker och ting görs. Men jag menar att när man till exempel inte har en egen portfölj och inte något eget departement vet vi att arbetet blir lidande. De senaste sex åren har vi med denna högerregering fått en hel del negativa konsekvenser på jämställdhetsområdet. Det visar också forskningen.

Precis som ministern själv påpekade har tjejerna bättre betyg än killarna. Det är tjejerna som studerar vidare, men det är också de som får mindre lön i plånboken när de tar de första jobben. Dessa ungdomar och killar ska vi satsa på så att de inte blir utbildade. Men problemet är inte detta, utan problemet är att det skiljer sig i lönekuvertet mellan killar och tjejer. Och det är en allvarlig systematisk jämställdhetsproblematik i vårt samhälle. Därför tycker jag att de 9 miljoner i satsningar som görs är långt ifrån tillräckliga om man ser till det behov som finns i dag.

Det är intressant att Sverige för ca 18 år sedan – det var väl då FN:s fjärde kvinnokonferens hölls i Peking – var ett av de länder som antecknade och skrev under åtagandena. Vi har förbundit oss till detta när det gäller jämställdheten, lönekartläggning och delad föräldraförsäkring.

Jag undrar om ministern vill göra någonting åt den delade föräldraförsäkringen. Jämställdhetsbonusen har inte varit fruktbar. Finns det andra åtaganden?

Anf. 46 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP):

Fru talman! Såvitt jag vet – och jag är ganska säker på detta – infördes för första gången ett departement som hade ordet jämställdhet i sitt namn 2006. Det hette Jämställdhets- och integrationsdepartementet. Tidigare hade det aldrig funnits. Nyamko Sabuni hade också en lång rad andra frågor när ministeriet innehöll ordet jämställdhet i sitt namn.

Jag vill nog säga att jag nu förvaltar en lång svensk tradition av en minister som vid sidan av sitt ansvar för jämställdheten har en del annat i sin portfölj. Jag menar att det på inget sätt innebär att man inte kan driva jämställdhetsfrågor på ett radikalt och progressivt sätt.

Jag hade nöjet och stoltheten att representera Sverige på FN:s kvinnokommission för bara två veckor sedan. Det som händer nu i världen är att det finns mörkerkrafter långt bortom de debatter som vi för här i Sverige och bortom det som de flesta av partierna i denna kammare, med något litet undantag, är överens om. De segrar som vanns i Peking 1994 får vi nu kämpa med näbbar och klor för att behålla. I detta avseende tror jag att jag talar både för interpellanten och för de flesta andra; och det gör jag med stolthet.

Vi får se vad jämställdhetsbonusen kan innebära. Om den inte visar tecken på att sätta fart på utvecklingen mer än vad den har gjort hittills får vi överväga andra sätt att utveckla föräldraförsäkringen. Detsamma gäller lönekartläggningen. Ska det vara vart tredje år, ska det vara varje år eller är det kanske något annat som gör att vi kan utveckla lönekartläggningen till ett ännu bättre verktyg? Det lämnar utredningen besked om i november.

Tack för en viktig och spännande debatt! Jag ser fram mot att fortsätta att föra detta samtal.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades
Redogörelse
2012/13:RS2 Riksdagsförvaltningens årsredovisning för verksamhetsåret
2012

Konstitutionsutskottets utlåtanden
2012/13:KU14 Subsidiaritet och proportionalitet
2012/13:KU15 Förbindelserna mellan Europeiska kommissionen och de
nationella parlamenten

Utbildningsutskottets betänkande
2012/13:UbU8 Högskolan

Miljö- och jordbruksutskottets betänkande
2012/13:MJU11 Klimatpolitik m.m.

Näringsutskottets betänkanden
2012/13:NU14 Mineralpolitiska frågor
2012/13:NU15 Konkurrenspolitiska frågor

Skatteutskottets betänkanden
2012/13:SkU17 Beskattning av företag, kapital och fastighet
2012/13:SkU19 Punktskatter

Civilutskottets betänkande
2012/13:CU9 Planering och byggande

14 § Kammaren åtskildes kl. 11.26.

Förhandlingarna leddes
av andre vice talmannen från sammanträdets början till och med 12 §
anf. 38 (delvis) och
av förste vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

CHARLOTTE RYDELL

/Eva-Lena Ekman

1 § Ledighet	1
2 § Anmälan om kompletteringsval till arbetsmarknadsutskottet	1
3 § Meddelande om information från regeringen	1
4 § Anmälan om inkommet protokollsutdrag från utskott	1
5 § Anmälan om fördröjda svar på interpellationer	2
6 § Hänvisning av ärende till utskott	3
7 § Svar på interpellation 2012/13:270 om våld i nära relationer bland äldre	3
Anf. 1 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	3
Anf. 2 MEERI WASBERG (S).....	5
Anf. 3 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	6
Anf. 4 MEERI WASBERG (S).....	6
Anf. 5 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	7
Anf. 6 MEERI WASBERG (S).....	8
Anf. 7 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	8
8 § Svar på interpellation 2012/13:300 om rätten till personlig assistans	9
Anf. 8 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	9
Anf. 9 EVA OLOFSSON (V).....	10
Anf. 10 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	11
Anf. 11 EVA OLOFSSON (V).....	12
Anf. 12 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	13
Anf. 13 EVA OLOFSSON (V).....	14
Anf. 14 Statsrådet MARIA LARSSON (KD).....	14
9 § Svar på interpellation 2012/13:284 om framtiden för den statliga förvaltningspolitiken	15
Anf. 15 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	15
Anf. 16 MEERI WASBERG (S).....	16
Anf. 17 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	17
Anf. 18 MEERI WASBERG (S).....	18
Anf. 19 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	19
Anf. 20 MEERI WASBERG (S).....	20
Anf. 21 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	20
10 § Svar på interpellation 2012/13:295 om vinstutdelning i de allmännyttiga bostadsföretagen	21
Anf. 22 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	21
Anf. 23 AMINEH KAKABAVEH (V).....	22
Anf. 24 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	23
Anf. 25 AMINEH KAKABAVEH (V).....	24
Anf. 26 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	24
Anf. 27 AMINEH KAKABAVEH (V).....	26
Anf. 28 Statsrådet STEFAN ATTEFALL (KD).....	26
11 § Svar på interpellation 2012/13:311 om gröna utvecklingsstrategier och förändringar vid SLU	27

Anf. 29 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C)	27
Anf. 30 TINA EHN (MP)	28
Anf. 31 KEW NORDQVIST (MP)	29
Anf. 32 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C)	29
Anf. 33 TINA EHN (MP)	30
Anf. 34 KEW NORDQVIST (MP)	31
Anf. 35 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C)	31
Anf. 36 TINA EHN (MP)	32
Anf. 37 Landsbygdsminister ESKIL ERLANDSSON (C)	32
12 § Svar på interpellation 2012/13:312 om löneskillnaderna mellan män och kvinnor	33
Anf. 38 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP)	33
Anf. 39 AMINEH KAKABAVEH (V)	34
Anf. 40 CARL B HAMILTON (FP)	34
Anf. 41 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP)	35
Anf. 42 AMINEH KAKABAVEH (V)	36
Anf. 43 CARL B HAMILTON (FP)	37
Anf. 44 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP)	37
Anf. 45 AMINEH KAKABAVEH (V)	38
Anf. 46 Statsrådet MARIA ARNHOLM (FP)	39
13 § Bordläggning	40
14 § Kammaren åtskildes kl. 11.26.	40

